

PERHEVAPAAKÄYTÄNNÖT SUOMESSA JA EUROOPASSA 2012

Anneli Miettinen

Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos

anneli.miettinen@vaestoliitto.fi

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen Työpaperi 2012 (1)

Aihe

Tämä selvitys luo katsauksen Pohjoismaiden ja Euroopan perhevapaakäytäntöihin. Selvityksessä tarkastellaan lisäksi suomalaisten toiveita perhevapaajärjestelmille sekä esitellään Väestöliiton Joustomalli-ehdotusta vanhempainvapaiden kehittämiseksi.

Tiivistelmä

Suomalaista perhevapaajärjestelmää on pidetty monella tapaa ainutlaatuisena maailmassa. Se tarjoaa vanhemmille mahdollisuuden jäädä rahallisen korvauksen varassa kotiin hoitamaan pientä lasta aina lapsen kolmanteen ikävuoteen asti ilman pelkoa työpaikan menettämisestä. Ansiosidonnainen vanhempainvapaa päättyy kun lapsi on noin 10–11 kuukauden ikäinen. Tämän jälkeen perhe voi valita lapsen hoidon kotona kotihoidon tuen turvin tai päivähoidon. Varsinkin vanhempainvapaan jälkeen pidettävä hoitovapaa herättää kuitenkin aika ajoin runsasta keskustelua siitä, missä määrin pienten lasten kotihoitoa ja vanhempien pitkää poissaoloa työstä on tuettava julkisin varoin. Pitkät vapaat myös keskittyvät pääosin äideille, minkä vuoksi perhevapaiden on nähty heikentävän entisestään naisten asemaa työmarkkinoilla. Pitkä tuettu perhevapaa on poikkeuksellinen Euroopassa, mutta toisaalta ansiosidonnaisen vapaan korvaustason ja keston suhteen Suomi jää jälkeen esimerkiksi muista Pohjoismaista. Suomalaisäidit myös palaavat vapaiden jälkeen työmarkkinoille eurooppalaisia äitejä runsaammin.

Työpaperissa luodaan katsaus Pohjoismaiden ja Euroopan perhevapaakäytäntöihin vuonna 2012. Selvityksessä tarkastellaan lisäksi suomalaisten toiveita perhevapaajärjestelmille sekä esitellään Väestöliiton Joustomalli-ehdotusta vanhempainvapaiden kehittämiseksi. Väestöliiton kehittämä vanhempainvapaiden Joustomalli on askel joustavampaan työn ja perheen yhteensovittamisen suuntaan.

Sisältö

1. Vanhempainvapaat ja hoitovapaa vuonna 2012: järjestelmän nykytilanne Suomessa	3
2. Perhevapaat Suomessa ja muualla	7
3. Perhevapaat Pohjoismaissa sekä Ranskassa ja Saksassa	10
4. Äitien työssäkäynti Euroopassa	13
5. Vanhempainvapaiden ja hoitovapaan kehitys Suomessa 2000-luvulla	15
6. Vanhempien toiveet perhevapaille: kotihoito suosituin vaihtoehto 1–2-vuotiaille	17
7. Isien kiintiöistä hyviä kokemuksia	21
8. Mahdollisuus osa-aikaiseen työhön kiinnostaa suomalaisia vanhempia	22
9. Vanhempainvapaan joustomalli	23

Vanhempainvapaat ja hoitovapaa vuonna 2012: järjestelmän nykytilanne Suomessa

Tässä selvityksessä perhevapailla viitataan ansiosidonnaiseen äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaaseen sekä hoitovapaaseen. Laajemmin ymmärrettynä perhevapaat pitävät sisällään työntekijöiden mahdollisuuden olla pois töistä sairaan alle 10-vuotiaan lapsen hoitamiseksi (tilapäinen hoitovapaa) tai muun äkillisen syyn vuoksi (poissaolo pakottavista perhesyistä). Tilapäinen hoitovapaa tai poissaolo pakottavista perhesyistä eivät kuulu sairausvakuutuksen päiväraha korvauksen piiriin, ja niiden mahdollisesta palkallisuudesta on sovittu alakohtaisissa työehtosopimuksissa. Näitä ei kuitenkaan tarkastella tässä.

Äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa

Äitiysvapaan pituus on tällä hetkellä 105 päivää (n. 4 kk), josta 30–50 päivää on pidettävä ennen laskettua aikaa. Isä voi pitää lapsen syntymän yhteydessä 1–18 päivää (enintään noin 3 viikkoa) nk. isyysvapaata. Äitiysvapaan jälkeen jompikumpi vanhemmista voi jäädä vanhempainvapaalle, jonka kesto on 158 päivää (n. 6.5 kk). Äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaan ajalta on mahdollista saada päivärahaa, jota maksetaan joko ansiosidonnaisena tai ns. minimipäivärahan mukaan.

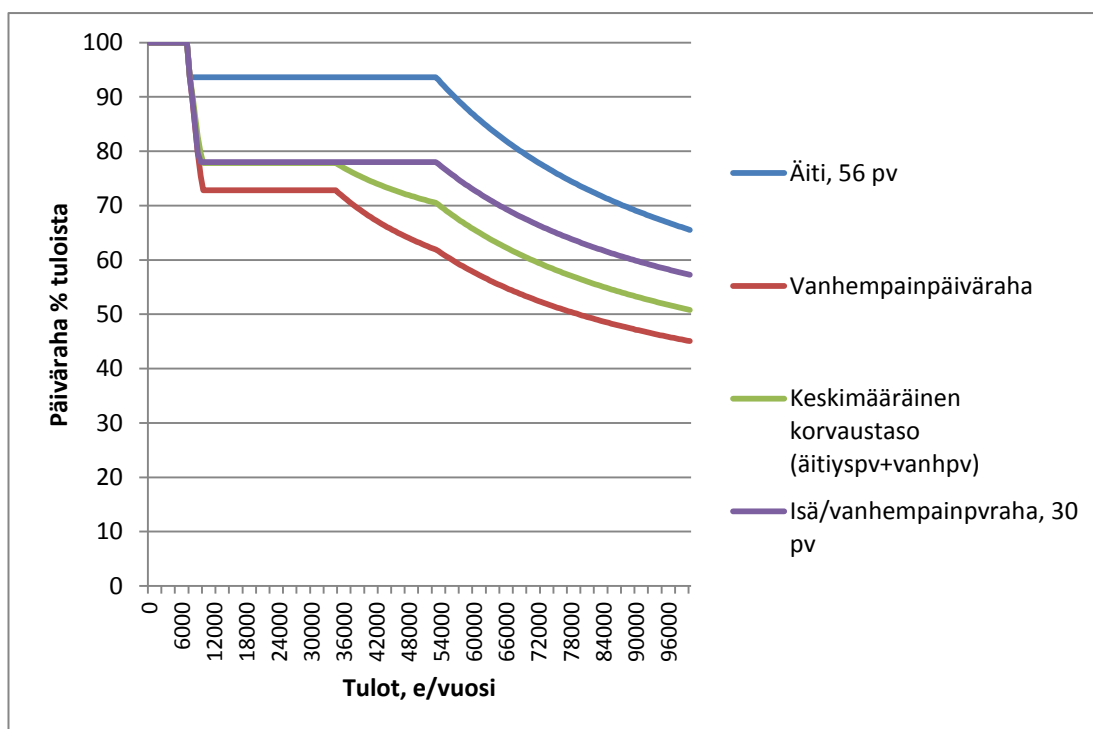
Vuoden 2013 alusta vanhempainvapaa uudistuu siten, että isälle kiintiöidään yhteensä 54 päivää (n. 9 viikkoa). Erillisestä lapsen syntymän yhteyteen sijoittuvasta isyysvapaasta luovutaan. Isä voi kuitenkin perheen niin halutessa käyttää kiintiöidystä vapaastaan enintään 18 päivää yhtä aikaa äidin kanssa, esimerkiksi lapsen syntymän yhteydessä. Loput isälle kiintiöidyt päivät on pidettävä ennen lapsen 2. ikävuotta.

Oikeus ansiosidonnaiseen vanhempainpäivärahaan (sekä äitiys- ja isyysrahaan) perustuu vapaata edeltäneeseen työsuhteeseen ja korvauksen taso määräytyy työtulojen perusteella. Vuonna 2012 etuuden taso oli noin 75 prosenttia edeltävistä tuloista, korvaustaso laskee tulojen kohotessa (Kuvio 1). Korvaustaso vaihtelee myös päivärahapäivien mukaan niin että sekä äidin että isän päivärahan korvaustaso on kauden alussa korkeampi. Myös yrittäjät ovat oikeutettuja vanhempainpäivärahaan. Mikäli työsuhdetta ei ole, päivärahaa maksetaan ns. minimipäivärahan mukaisena. Vuonna 2012 minimipäivärahan määrä oli 22.96 e/päivä (n. 590 e/kk). Vanhempainpäivärahat ovat veronalaista tuloa.

Vanhempainvapaa on mahdollista pitää osa-aikaisena siten, että kumpikin vanhemmista lyhentää työaikaansa 40–60 prosenttiin kokoaikaisesta työajasta. Tältä ajalta vanhempien on mahdollista saada osittaista vanhempainpäivärahaa (50 % kokopäiväisestä vanhempainrahasta). Osa-aikainen vanhempainvapaa ei ole houkuttanut monia perheitä, vuosittain sitä on käyttänyt noin 100 perhettä (Kela Lapsiperhe-etuustilasto 2011).

Vaikka vanhempainvapaajakso on mahdollista jakaa äidin ja isän kesken vapaasti, äidit ovat käyttäneet valtaosan vanhempainvapaasta. Vuonna 2011 vanhempainrahapäivistä 92 % maksettiin äidille ja 8 % isille. Isien osuus on hitaasti kohonnut isille lisättyjen etuuksien myötä. Vanhempainpäivärahat ovat lapsilisän jälkeen suurin menoerä Kelan maksamissa perhe-etuuksissa. Vuonna 2011 Kela maksoi vanhempainpäivärahoja lähes 990 miljoonaa euroa. (Kela Lapsiperhe-etuustilasto 2011.)

Kuvio I. Vanhempainpäivärahan osuus edeltävistä ansiotuloista eri tulotasoilla, %

Äiti, 56 pv = äitiysrahakauden ensimmäiset 56 päivää (90 % ansiotuloista)

Isä/vanhempainpäiväraha, 30 pv = vanhempainpäivärahakauden ensimmäiset 30 päivää, tai isän nk. isäbonuksen ensimmäiset 30 päivää (75 % ansiotuloista)

Vanhempainpäiväraha = vanhempainrahakauden loput päivät (70 % ansiotuloista)

Keskimääräinen korvaustaso = keskimääräinen vanhempainpäivärahan korvaustaso, jossa huomioitu korkeampi korvaustaso äitiysvapaan 56 pv ajalta ja vanhempainpäivärahan/isän vapaan ensimmäisten 30 pv ajalta.

Lähde: Väestöliitto Anneli Miettinen

Hoitovapaa

Vanhempainvapaan jälkeen lasta voi jäädä hoitamaan kotiin hoitovapaan ajaksi. Hoitovapaa ulottuu siihen asti, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta. Hoitovapaan ajalta on mahdollista saada hoitorahaa ja tulosidonnaista hoitolisää. Hoitorahan saamisen edellytyksenä on, että lasta ei viedä kunnalliseen päivähoittoon. Vuonna 2012 hoitorahan suuruus oli 327 e/kk. Hoitorahan lisänä maksetaan sisaruskorotusta (63–98 e/kk), mikäli perheessä on muita kotona hoidettavia alle kouluikäisiä lapsia. Pienituloisten perheiden on mahdollista saada tulosidonnaista lisäosaa (maksimimäärä 175 e/kk). Hoitoraha ja lisäosa ovat veronalaista tuloa.

Muutammat kunnat ovat maksaneet hoitorahan lisäksi nk. kuntalisää. Kuntalisän maksamisen ehdot vaihtelevat kunnittain: kuntalisää voidaan maksaa esimerkiksi vain määrätyn ikäisistä lapsista, tai vain siinä tapauksessa, että perheen kaikki alle kouluikäiset lapset ovat kotihoidossa. Vuonna 2011 kaikkiaan 55 kuntaa (16 % kunnista) maksoi kuntalisää Kelan kautta, ja 37 % kotihoidon tuen saajista sai kuntalisää (Kelasto Lastenhoidon tuet 2012; Kela Lapsiperhe-etuustilasto 2011). Esimerkiksi Helsingissä perhe on voinut saada kuntalisää lapsen iän mukaan 135–264 euroa/kk.

Osittainen hoitovapaa

Korkeintaan 8-vuotiaan lapsen vanhemmat voivat lyhentää työaikaansa ja saada tähän tukea. Osittaista hoitorahaa maksetaan vanhemmalle, jonka työaika on korkeintaan 30 tuntia viikossa. Osittaista hoitorahaa on mahdollista saada, mikäli hoidettava lapsi on alle 3-vuotias, tai 1.–2.-luokkalainen. Etuus on perhekohtainen, ts. sitä voi saada vain yhdestä tukeen oikeutetusta lapsesta. Osittaista hoitorahaa ei ole mahdollista saada 3–6-vuotiaan lapsen hoidon järjestämiseksi, vaikka myös tämänikäisen lapsen vanhempi voi lyhentää työaikaansa. Osittaisen hoitorahan määrä on 90 e/kk. Osittainen hoitoraha on veronalaista tuloa.

Vuonna 2011 Kela maksoi lasten hoitotukia lähes 350 miljoonaa euroa. Kunnat maksoivat Kelan kautta kuntalisiä lähes 97 miljoonaa euroa. (Kela Lapsiperhe-etuustilasto 2011.)

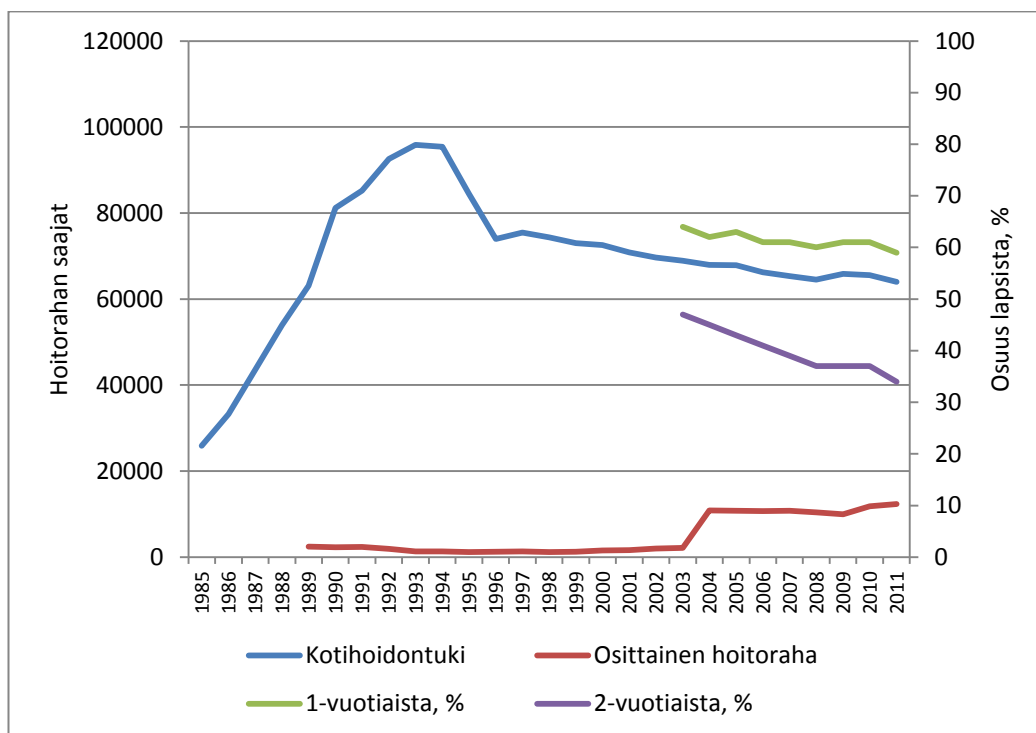
Hoitovapaan käyttö

Hoitovapaa on osoittautunut suosituksi vaihtoehdoksi järjestää pienten lasten hoito (Kuvio 2). Hoitovapaan suosio oli suurimmillaan 1990-luvun alkupuolella, jolloin yli 90000 perhettä sai hoitorahaa. Tämän jälkeen hoitovapaan suosio on hieman laskenut. Silti lähes 60 % yksivuotiaista ja 35–40 % kaksivuotiaista lapsista hoidetaan kotona hoitovapaan turvin. Lähes 30 prosenttia kotihoidon tukea saaneista perheistä sai tukea korkeintaan puoli vuotta eli suurin piirtein siihen saakka kun lapsi oli 1,5-vuotias. Hieman yli 50 prosenttia perheistä sai hoitorahaa korkeintaan 12 kk. (Kela Tilastollinen vuosikirja 2010.)

Samansuuntaisia tuloksia havaittiin perhevapaita koskevassa kyselytutkimuksessa. Äidit olivat keskimäärin noin 15 kuukautta hoitovapaalla, eli siihen saakka kunnes lapsi oli noin kaksivuotias. Pisimpään kotihoidontukea olivat saaneet ne äidit, jotka olivat määräaikaissa työsuhteissa, kuuluivat alimpiin tuloryhmiin, tai olivat monilapsisten perheiden äitejä. (Salmi & Lammi-Taskula & Närvi 2009.)

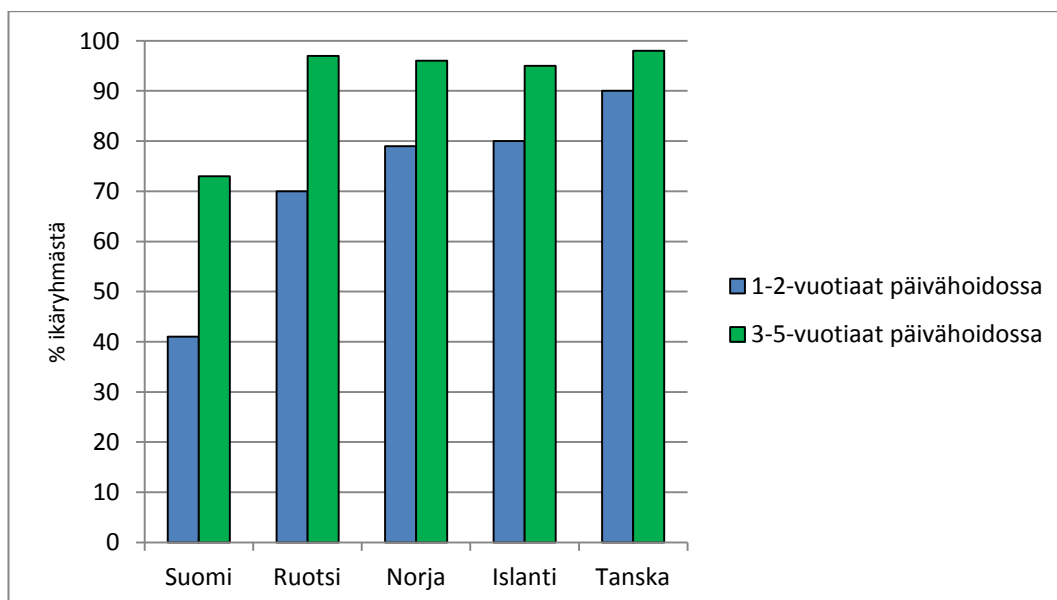
Kotihoidon suosio näkyy myös siinä, että päivähoidossa olevien alle 3-vuotiaiden osuus on Suomessa selvästi alhaisempi kuin muissa Pohjoismaissa (Kuvio 3). Vuonna 2009 alle kolmasosa 1–2-vuotiaista suomalaislapsista oli päivähoidossa, muissa Pohjoismaissa lähes puolet. Moni alle 3-vuotiaan lapsen perhe hoitaa kotona myös vähän vanhempia sisarusia. Kelan lapsiperheiden hoitotuet -tilaston mukaan hoitorahaa maksettiin vuonna 2011 runsaasta 27000 yli 2-vuotiaasta lapsesta (Kela Lapsiperhe-etuustilasto 2011). 3–5-vuotiaista lapsista on tämän johdosta Suomessa selvästi pienempi osuus päivähoidossa muihin Pohjoismaihin verrattuna. 6-vuotiaat lapset kuuluvat Suomessa esiopetuksen piiriin, ja tämänikäisistä lapsista lähes 99 % osallistuu joko päivähoiton tai opetustoimen järjestämään esiopetukseen (Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011).

Kuvio 2. Kotihoidon tuen saajaperheet (määrä vuosittain 31.12.) ja tukea saaneiden osuus kaikista 1- ja 2-vuotiaista lapsista 1985–2011

Lähde: Kela Tilastollinen vuosikirja 1996 ja 2010; Lapsiperhe-etuustilasto 2011

Kuvio 3. Päivähoidossa olevien lasten osuus ikäryhmästä Pohjoismaissa 2009

Lähde: Nososco 2011. Social Protection in the Nordic Countries 2009/10

Perhevapaat Suomessa ja muualla

Vanhempainvapaiden ja hoitovapaan yhteenlasketun keston mukaan suomalaisperheiden on mahdollista hoitaa lapsiaan kotona rahallisen tuen turvin pidempään kuin monissa muissa maissa. Perhevapaiden vertailun eri maiden välillä tekee kuitenkin hankalaksi se, että vapaiden kesto ja niiden ajalta maksettavien korvausten taso vaihtelee huomattavasti eri maiden välillä. Tässä selvityksessä kuvatut tiedot perhevapaista perustuvat pääosin kansainväliseen perhevapaatutkijoiden verkoston kokoamiin tietoihin eri maiden perhevapaista, joita on täydennetty kansallisista lähteistä saaduilla tiedoilla (International Network on Leave Policies and Research; International Review of Leave Policies and Related Research 2012). Tiedot perhevapaista koskevat vuotta 2012. Suomen kohdalla vertailussa on otettu huomioon vuoden 2013 alusta voimaan tuleva isille kiintiöidyn vapaan pidennys.

Perhevapaita koskeva vertailu kohdistuu tässä pelkästään lakisääteisten vapaiden keston ja niiden korvaustasoon. Muutamissa maissa vapaata on mahdollista jatkaa pidempään alemmalla korvaustasolla, mikä pidentää vapaan kokonaiskestoja. Joissakin tapauksissa vapaan ajalta maksettava etuus ei välttämättä ole sidottu vanhemman kotiin jäämiseen, vaan se on tarjolla kaikille tietyn kriteerin täyttävälle perheille. Siten esimerkiksi Suomessa, Virossa ja Tsekin tasavallassa on mahdollista saada tukea 1–2-vuotiaan lapsen kotihoitoon, mikäli lapsi ei ole kunnallisessa päivähoidossa vanhempien työssäkäynnistä riippumatta. Vapaan kesto ja korvaustaso voivat vaihdella lasten lukumäärän mukaan niin, että monilapsisilla perheillä on oikeus pitempään vapaaseen tai korkeampaan korvaukseen (esim. Ranska, Unkari).

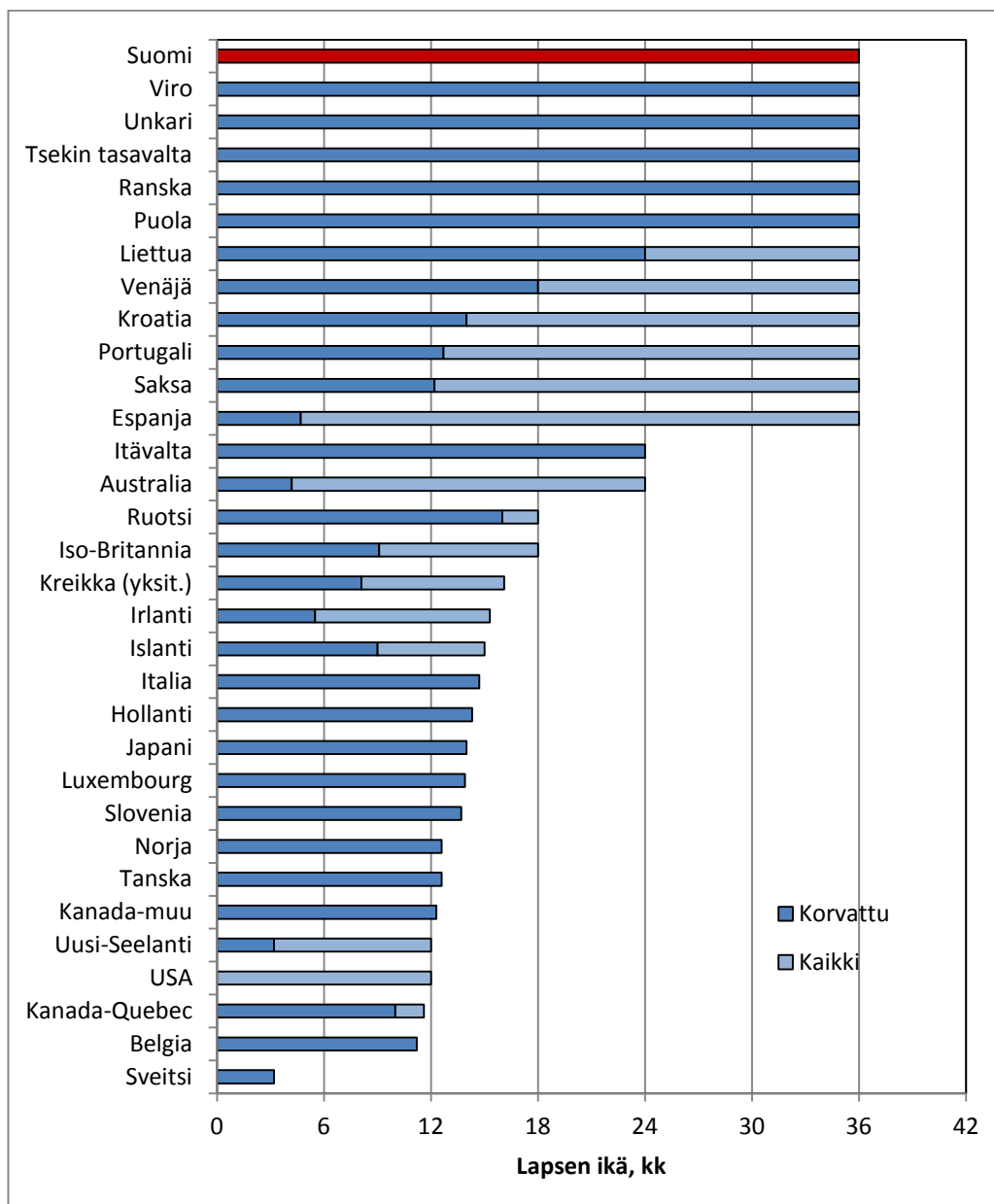
Lähes kaikissa vertailussa mukana olevissa maista äidit voivat jäädä ansiosidonnaiselle äitiysvapaalle lapsen syntymän yhteydessä. Ansiosidonnaisen vapaan kesto (korvaustaso vähintään 66 % edeltävistä tuloista) vaihtelee kuudesta viikosta (Iso-Britannia) kuuteen kuukauteen (Kroatia). Niissäkin maissa, joissa lainsäädäntö ei tunne varsinaista äitiysvapaata, vanhemmille on tarjolla vanhempainvapaata, josta on voitu kiintiöidä erikseen jaksot sekä äidille ja isälle (esim. Islanti). Vertailuun sisältyvissä maista ainoastaan USA:ssa ei ole olemassa kansallisesti kattavaa äitiys- tai vanhempainvapaata. Isompien yritysten työntekijöillä on kuitenkin mahdollisuus pitää (ei-korvattua) vapaata lapsen syntymän yhteydessä enintään 12 kk.

Äitiysvapaan jälkeen on lähes kaikissa maissa tarjolla vanhempainvapaata, joka on pääsääntöisesti vapaasti jaettavissa isän ja äidin välillä. Euroopan maista vain Sveitsi ei tarjoa lainkaan vanhempainvapaata. Kreikassa (yksityisen sektorin työntekijät), Irlannissa, Espanjassa ja Isossa-Britanniassa vanhempainvapaan ajalta ei makseta mitään korvausta, muissa maissa vapaan ajalta maksettavien korvausten taso vaihtelee verraten matalasta tasakorvauksesta vähintään 66 prosenttiin edeltävistä ansiotuloista.

Lapsen syntymän yhteyteen sijoittuva isyysvapaa on käytössä 19 maassa. Isyysvapaan pituus vaihtelee 2 päivästä 3 viikkoon ja useimmissa maissa maksetaan vapaan ajalta korvausta äitiysvapaan tapaan. Muutamassa maassa on isälle kiintiöity vapaa, josta osan voi käyttää yhtä aikaa äidin vapaan kanssa esimerkiksi synnytyksen yhteydessä ilman erillistä isyysvapaata (esimerkiksi Islanti). Isälle kiintiöityjä vapaita on käytössä kaikissa Pohjoismaissa lukuun ottamatta Tanskaa sekä Sloveniassa. Samankaltaisia järjestelyjä on käytös-

sä myös niissä maissa, joissa isä on yritetty kannustaa käyttämään perhevapaita pidentämällä vapaita, mikäli isä käyttää osan vanhempainvapaasta (esimerkiksi Saksa, Itävalta, Japani, Portugali ja Kroatia).

Kuvio 5. Perhevapaiden kokonaiskesto ja korvatus vapajakson pituus eri maissa 2012
Kokonaiskesto = lapsen ikä (kk) siinä vaiheessa, kun äitiys- tai vanhempainvapaan tai hoitovapaan tms. vapaajärjestelyn tarjoama mahdollisuus hoitaa lasta kotona päättyy lapsen syntymästä laskettuna

Lähde: International Network on Leave Policies and Research 2012

Monessa maassa vanhempien on mahdollista jäädä vapaalle aina lapsen kolmanteen ikävuoteen saakka (Kuvio 5). Vapaan ajalta maksettavan tuen määrä ja kesto vaihtelee suuresti. Suomalaisen hoitovapaan kaltainen järjestelmä, jossa koko vapaan ajalta on mahdollista saada korvausta, ei ole kovin yleinen. Vuonna 2012 Suomen lisäksi viisi maata maksoi perheelle tukea alle 3-vuotiaan hoitamiseksi kotona (Viro, Unkari, Tsekin tasavalta, Puola, Ranska). Ranskassa etuus koskee perheitä, joissa on vähintään kaksi lasta.

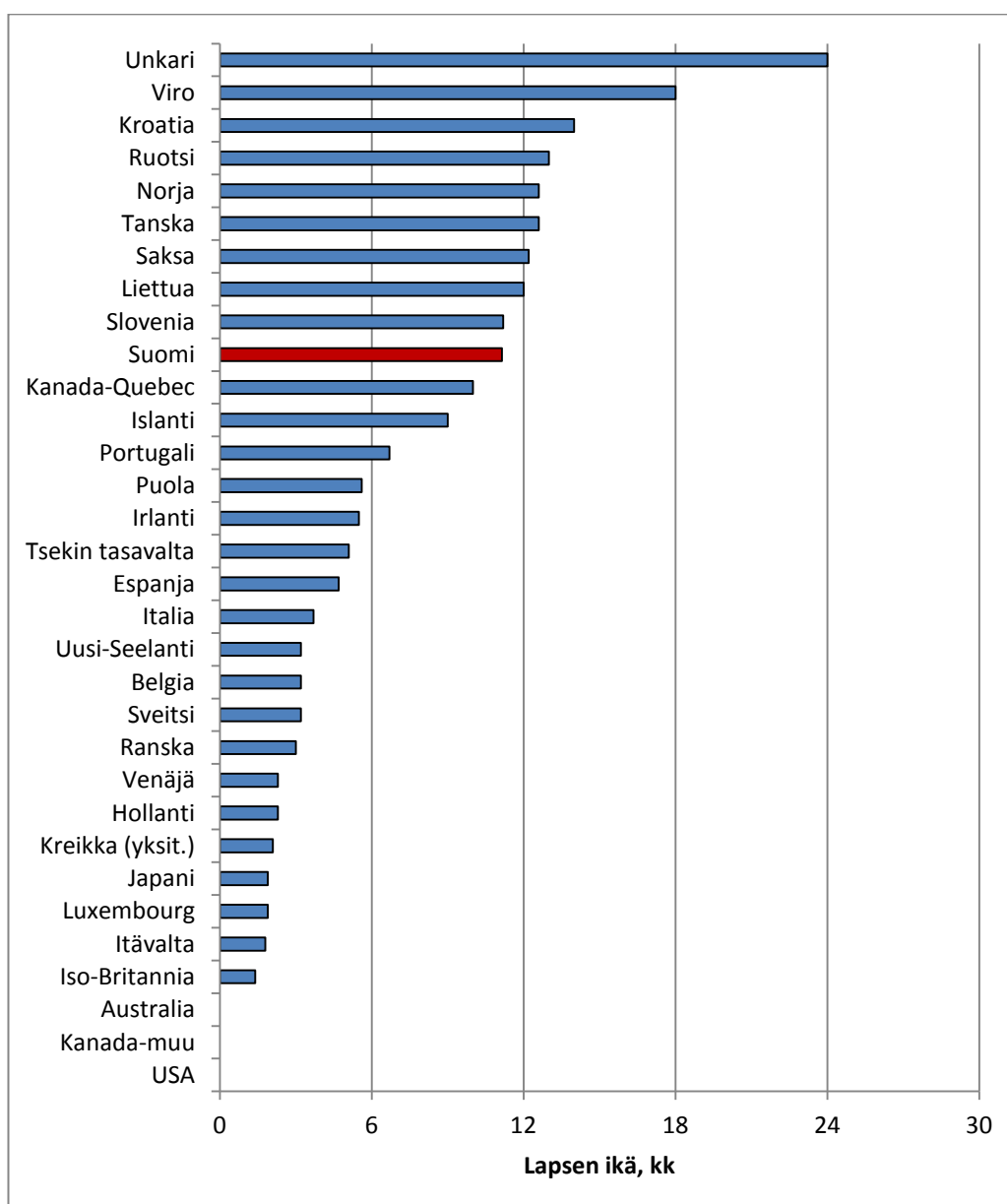

Yhden lapsen vanhemmat voivat jäädä tuetusti kotiin 6 kk ajaksi äitiysvapaan päätyttyä. Liettuassa ja Itävallassa vanhemmat voivat tuetusti hoitaa lasta kotona 2-vuotiaaksi. Valtaosassa maista tuettu vapaajakso ulottuu korkeintaan lapsen 1-vuotispäivään.

Ansiosidonnaisten vapaiden kesto on selvästi lyhyempi kuin vanhemmille tarjolla oleva mahdollisuus olla pois työstä (Kuvio 6). Vähintään lapsen 1. ikävuoteen ulottuva ansiosidonnainen perhevapaa on tarjolla vain kahdeksassa maassa. Pohjoismaista näihin lukeutuvat Ruotsi, Norja ja Tanska.

Kuvio 6. Vähintään 66 % tasoon korvattujen perhevapaiden kokonaiskesto eri maissa 2010.

Kokonaiskesto = lapsen ikä (kk) siinä vaiheessa, kun ansiosidonnaisen perhevapaan tarjoama mahdollisuus hoitaa lasta kotona päättyy lapsen syntymästä laskettuna

Lähde: International Network on Leave Policies and Research 2012

Perhevapaat Pohjoismaissa sekä Ranskassa ja Saksassa

Pohjoismaista Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa vanhempien on mahdollista olla ansiosidonnaisella vanhempainvapaalla yli lapsen 1-vuotispäivän (Taulukko 1). Ruotsissa ansiosidonnainen vapaa ulottuu siihen asti kun lapsi on noin 13 kk ikäinen. Tämän jälkeen vanhemmat voivat pitää 3 kk vanhempainvapaata minimipäivärahan turvin. Vapaan käyttö on tehty verraten joustavaksi, vanhemmat voivat esimerkiksi pitää vapaan osa-aikaisena, mikä pidentää vanhempainrahakauden kokonaiskestoa. Vanhempainvapaan voi pitää osissa, vapaajaksot on kuitenkin pidettävä ennen kuin lapsi täyttää 8 vuotta. Isälle ja äidille on kummallekin kiintiöity 2 kuukauden osuus vapaasta, ja lopun vapaan vanhemmat voivat jakaa keskenään parhaaksi katsomallaan tavalla. Perhe saa ylimääräisen korvauksen (*jämställdhetsbonus*) joka on sitä suurempi, mitä tasaisemmin päivät on jaettu vanhempien välillä (mikäli kumpikin vanhemmista käyttää tasan puolet vapaasti jaettavasta osuudesta, perhe voi saada 1510 euroa).

Taulukko 1. Vanhempainvapaat (ml. äitiysvapaat) Pohjoismaissa 2012

	Korvatus vapaan kesto (synnytyksen jälkeen)	Ansiosidonnainen vapaa*	Vanhempainvapaan osa-aikaisuus	Vanhempainvapaan keskeytys ja sen jakaminen useampaan jaksoon
Ruotsi	n. 16 kk (480 pvää)	n. 13 kk (390 pvää)	Mahdollista pidentää vanhempainrahakautta osa-aikavapaan ja osa-aikatyön yhdistelmällä	Voi jakaa osiin (pidettävä ennen lapsen 8. ikävuotta). Alle 1-vuotiaan vanhemmat voivat olla 30 päivää yhtä aikaa vapaalla.
Norja	n. 12.5 kk (54 vkoa)	n. 12.5 kk (54 vkoa)	Mahdollista pidentää vanhempainrahakautta osa-aikavapaan ja osa-aikatyön yhdistelmällä (paitsi jos molemmat vanhemmat pitävät osa-aikaisena)	Voi jakaa osiin (pidettävä ennen lapsen 3. ikävuotta). Palkatonta vapaata enintään 52 vkoa/vanhempi.
Tanska	n. 12.5 kk (54 vkoa)	n. 12.5 kk (54 vkoa)	Mahdollista pidentää vanhempainrahakautta osa-aikavapaan ja osa-aikatyön yhdistelmällä (sovittava työnantajan kanssa)	Voi jättää 8-13 vkoa käytettäväksi myöhemmin. Palkatonta vapaata enintään 32 vkoa (pidettävä ennen lapsen 9. ikävuotta)
Islanti	9 kk	9 kk	Mahdollista pitää osa-aikaisena (ei pidennä vapaata)	Voi jakaa osiin (pidettävä ennen lapsen 3. ikävuotta). Palkatonta vapaata enintään 13 vkoa/vanhempi (pidettävä ennen lapsen 8. ikävuotta)

* Ansiosidonnaisen vapaan kesto on tässä arvioitu sen mukaan, kuinka pitkä on vanhempainvapaan kesto vähintään 66 % korvaustasolla. Taulukossa on otettu huomioon äitiysvapaan (tai vanhempainvapaan) kesto vasta lapsen syntymän jälkeen.

Tanskassa ja Norjassa täyteen ansiotasoon (100 %) korvattu vanhempainvapaa ei ulotu aivan lapsen ensimmäiseen ikävuoteen asti. Vanhemmat voivat kuitenkin valita pidemmän vapaan hiukan alemmalla korvaustasolla. Esimerkiksi Norjassa on mahdollista pitää 10 viikkoa pitempi vanhempainvapaa 80 % korvaustasolla. Vanhempainvapaa on mahdollista pitää osa-aikaisena, vanhempainrahakausi pitenee samassa suhteessa. Osan vapaasta voi käyttää myöhemmässä vaiheessa.

Islannissa on Pohjoismaiden lyhyin vanhempainvapaa, 9 kk. Vapaasta 3 kk on kiintiöity äidille ja 3 kk isälle. Vapaan käyttö ei ole yhtä joustavaa Ruotsissa, Norjassa tai Tanskassa, mutta osan vapaasta voi jättää käytettäväksi myöhemmin. Vapaan voi pitää osa-aikaisena, mutta tämä ei pidennä vanhempainrahakautta.

Norjassa, Tanskassa ja Islannissa vanhemmat voivat lisäksi pitää palkatonta vapaata lapsen hoidon järjestämiseksi myös lapsen myöhemmässä ikävaiheessa.

Kaikki Pohjoismaat ovat kiintiöineet isille osan vanhempainvapaata. Pisin kiintiö on Islannissa, jossa isille on osoitettu 3 kk jakso vanhempainvapaata. Isälle kiintiöity osuus on lyhyin Suomessa. Vuoden 2013 alusta isän osuus ei enää Suomessakaan ole sidottu vapaasti jaettavaan vanhempainvapaaseen, vaan isät voivat käyttää oman, noin 2 kk kiintiönsä vapaasti ennen lapsen 2. ikävuotta.

Kotihoidon tuen malleja muissa Pohjoismaissa

Muista Pohjoismaista Norja ja Ruotsi tarjoavat tällä hetkellä hoitovapaan kaltaista mahdollisuutta tuettuun lasten kotihoitoon. Kotihoidon suosio on kuitenkin tarjolla olevista mahdollisuuksista huolimatta ollut näissä maissa selvästi vähäisempää kuin Suomessa.

Norjassa vanhemmat voivat valita lapsen kotihoidon ja päivähoidon yhdistelmän (*cash-for-care*), jossa 12–24 kk ikäisen lapsen vanhemmat saavat hoitorahaa sen mukaan, missä määrin lapsi on kunnallisessa päivähoidossa. Korvaus on sitä suurempi mitä nuorempi lapsi on, ja mitä vähemmän tunteja lapsi on päivähoidossa. Maksimimäärä vuonna 2011 oli 658 e/kk 1–1.5-vuotiaan lapsen kokoaikaisesta kotihoitosta. Vuonna 2012 järjestelmää muutettiin niin, että etuus koskee enää alle 2-vuotiaita lapsia, kun se aikaisemmin ulottui lapsen 3-vuotispäivään. Kotihoidon tuen suosio on laskenut päivähoitopalvelujen lisäämisen myötä. Vuonna 1999 lähes 75 % 1–3-vuotiaista lapsista sai kotihoidon tukea, vuonna 2008 osuus oli laskenut alle 35 prosenttiin (Gislason & Eydal 2011). Lähes neljä viidestä 1–2-vuotiaista lapsista on kunnallisessa päivähoidossa, näistä yli 70 prosenttia kokopäiväisesti (Kitterød & Bringedal 2012).

Ruotsissa kunnat ovat voineet tarjota perheille mahdollisuutta kotihoitoon (*vårdnadsbidrag*) vuodesta 2008. Kunta voi maksaa perheelle 335 e/kk alle 3-vuotiaan lapsen kotihoitosta (etuus on yleensä edellyttänyt toisen vanhemman jäämistä kotiin). Kotihoidon tukea tarjoavien kuntien määrä on kasvanut tasaisesti, vuonna 2008 tukea tarjosi 35 kuntaa, vuonna 2010 hieman yli 100 (runsas kolmasosa kunnista). Kotihoidon tuen käyttö on kuitenkin ollut verraten vähäistä, alle 4 prosenttia 1–3-vuotiaista lapsista oli saanut kotihoidon tukea jonkin aikaa niissä kunnissa, joissa tuki oli tarjolla (SCB 2012).

Tanskassa kotihoidon tuen kaltaista järjestelyä kokeiltiin 1990-luvulla, mutta järjestelmästä luovuttiin 2002 vanhempainvapaajärjestelmän uudistamisen yhteydessä. Kotihoidon tuki oli sidoksissa siihen, että työpaikkansa jättävän vanhemman tilalle palkattiin työtön työnhakija.

Islannissa ei vanhemmille ole kattavasti tarjolla mahdollisuutta tuettuun lasten kotihoitoon vanhempainvapaan jälkeen. Muutama kunta on kuitenkin tarjonnut kotihoidon tukea niille vanhemmille, jotka ovat päivähoitojonossa (vuonna 2010 15 % kunnista).

Norjassa ja Ruotsissa tehtyjen selvitysten perusteella kotihoitomahdollisuutta ovat käyttäneet muita enemmän vähän koulutetut, työmarkkinoiden ulkopuolella olevat tai niihin heikosti kiinnittyneet tai ulkomaalaistaustaiset äidit (SCB 2012; Gislason & Eydal 2011).

Perhevapaiden uudistaminen Saksassa ja Ranskassa

Saksa

Vuonna 2007 Saksassa otettiin käyttöön ansiosidonnainen vanhempainvapaa, jonka turvin vanhemmat voivat olla kotona 12 kuukautta äitiysvapaan jälkeen. Vapaan ajalta maksetaan ansiosidonnaista korvausta (*Elterngeld*), jota on mahdollista pidentää 2 kuukaudella, mikäli kumpikin vanhemmista pitää vanhempainvapaasta vähintään 2 kuukautta. Uudistus korvasi aikaisemman vanhempainvapaan, jonka ajalta korvausta maksettiin melko matalana tasasummana. Ansiosidonnaisen jakson kokonaiskesto äitiysvapaa (2 kk) mukaan lukien on kuitenkin enintään 12 kk. Vanhempainvapaa on mahdollista pitää osa-aikaisena jolloin vapaan kesto pitenee samassa suhteessa. Osa-aikaiselta vapaalta maksettava korvaus on suhteutettu menetettyyn ansiotuloon. Ansiosidonnaisen vapaan jälkeen vanhemmat voivat pitää palkatonta vapaata aina lapsen 3. ikävuoteen saakka.

Vanhempainvapaan uudistus lisäsi merkittävästi isien osallistumista vanhempainvapaiden käyttöön. Yli neljäsosa isistä käyttää osuutensa vanhempainvapaista, mutta valtaosa pitää kuitenkin vain 'bonuskuukaudet' eli 2 kk vapaan.

Ranska

Ranskassa jompikumpi vanhemmista voi jäädä vanhempainvapaalle äitiysvapaan (n. 3.5 kk) jälkeen. Vapaan aikana perhe voi saada lastenhoidon tukea (*complément de libre choix d'activité*), 566 e/kk, jonka saaminen ei kuitenkaan ole sidottu vapaaseen. Vuodesta 2004 alkaen myös yhden lapsen perhe on oikeutettu tukeen kunnes lapsi on 18 kk ikäinen. Mikäli perheessä on useampia lapsia, tukea on mahdollista saada tukea kunnes nuorin lapsi täyttää kolme vuotta. Tukea saava vanhempi voi työskennellä osa-aikaisesti, tuki alenee kuitenkin samassa suhteessa.

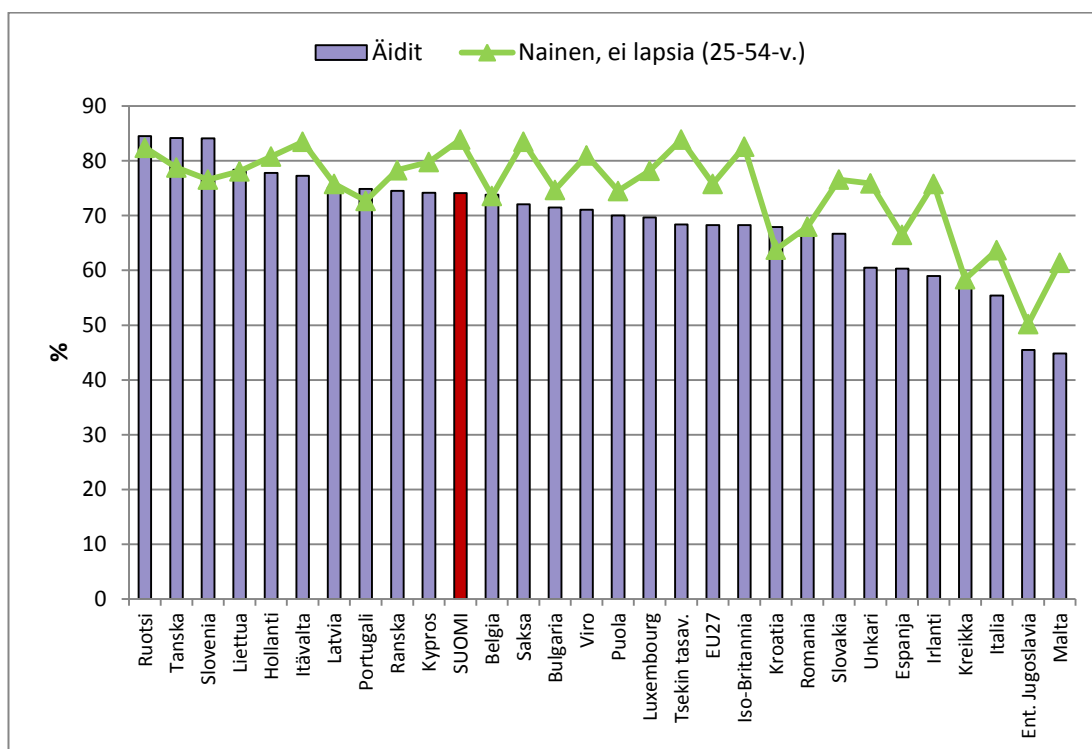
Kolme- tai useampilapsinen perhe voi saada lastenhoidon lisätukea (*complément optionnel de libre choix d'activité*), jonka edellytyksenä kuitenkin on, että vanhempi jää kotiin hoitamaan lapsia. Tuen määrä on 801 e/kk, ja sitä on mahdollista saada korkeintaan vuoden ajan.

Ranskassa ei ole käytössä isille kiintiöityjä vanhempainvapaita.

Äitien työssäkäynti Euroopassa

Pienten lasten äitien työssäkäynti on herättänyt viime aikoina huolta suomalaisessa keskustelussa kansantaloudellisen tuottavuuden näkökulmasta. Suomalaisäitien työhön osallistuminen on silti eurooppalaisittain korkealla tasolla (Kuvio 7). Suomalaisäideistä valtaosa on kokoaikatyössä, ja tämä näkyy siinä, että kokoaikatyössä olevien äitien osuus kaikista äideistä on Suomessa lähes 15–20 prosenttiyksikköä korkeammalla kuin muissa Pohjoismaissa tai varsinkin muihin läntisen Euroopan maihin verrattuna (Kuvio 8). Perhevapaa (erit. hoitovapaa) laskee pienten lasten äitien työssäkäyntiastetta selvästi, mutta hoitovapaan jälkeen suomalaisäidit palaavat työmarkkinoille, ja kouluikäisten lasten äitien työssäkäyntiaste on Suomessa Euroopan korkeimpia (Eurostat 2012, tilastotietokanta, naisten työssäkäynti lasten määrän ja iän mukaan).

Kuvio 7. Naisten työssäkäyntiaste Euroopassa 2011

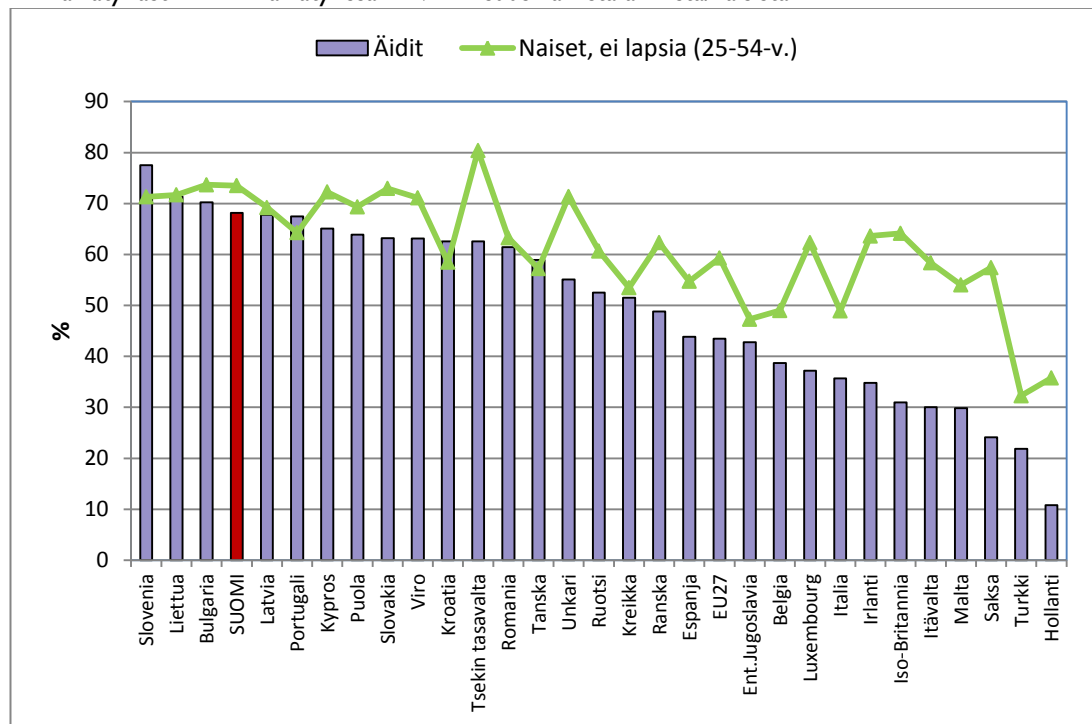

Lähde: Eurostat 2012, Statistical database (Employment rate)

Monissa Euroopan maissa naisten ja erityisesti äitien osa-aikatyö on yleistä. Myös muissa Pohjoismaissa naisten osa-aikatyö on yleisempää kuin Suomessa. Eurostatin mukaan työssäkävivistä naisista Norjassa 43 %, Ruotsissa 40 %, Tanskassa 38 % ja Islannissa 32 % oli osa-aikatyössä vuonna 2011. Suomessa vastaava osuus oli 20 %. Alle 6-vuotiaiden lasten äitien osa-aikatyö oli yleisintä Hollannissa, jossa lähes kaikki pienten lasten työssäkävivät äidit tekevät osa-aikatyötä (Kuvio 9). Myös isien osa-aikatyö on Hollannissa yleisempää kuin muissa maissa, hieman useampi kuin joka kymmenes hollantilainen isä tekee osa-aikatyötä (EU-maiden keskiarvo on 4,6 %). Suomessa pienten lasten äidit tekevät hieman useammin osa-aikatyötä muihin naisiin verrattuna, silti muihin Euroopan maihin verrattuna osa-aikatyö työn ja pienten lasten hoivan yhteensovittamisen ratkaisuna on meillä selvästi harvinaisempaa.

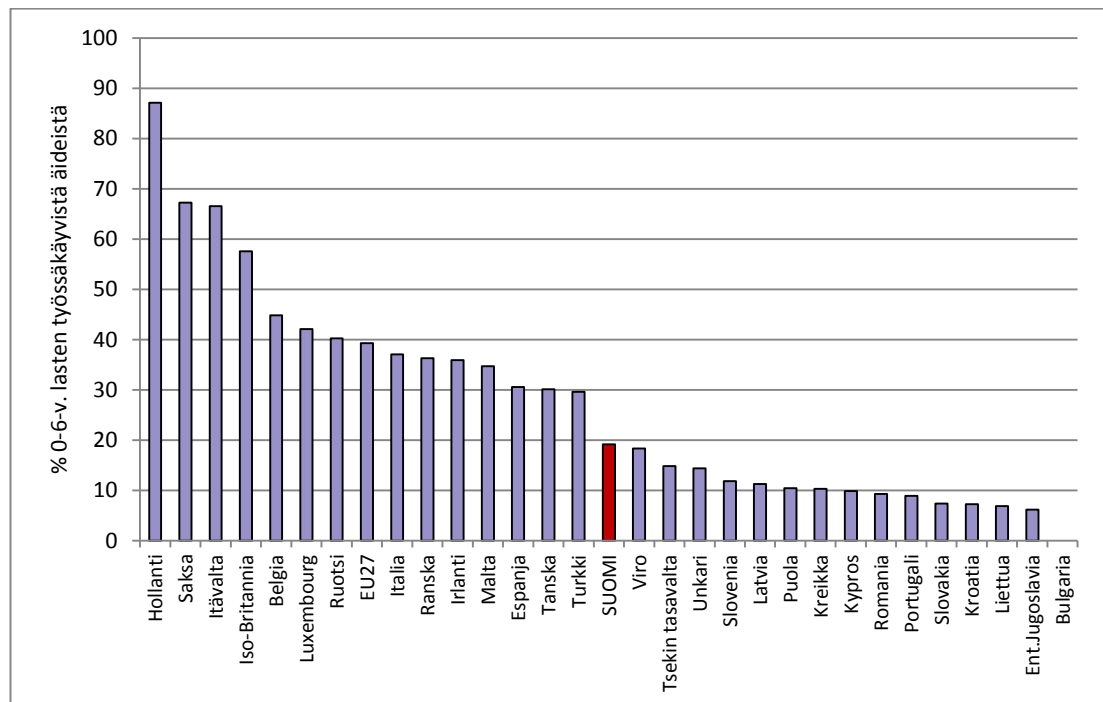
Kuvio 8. Naisten kokoaikatyöaste Euroopassa 2011

kokoaikatyöaste = kokoaikatyössä olevien osuus kaikista äideistä/naisista

Lähde: Eurostat 2012, Statistical database (Naisten työssäkäynti, kokoaikatyö)

Kuvio 9. Osa-aikatyötä tekevien äitien osuus kaikista työssäkävivistä 0–5-v. lapsen äideistä Euroopassa 2011

Lähde: Eurostat 2012, Statistical database (Naisten työssäkäynti, osa-aikatyö)

Vanhempainvapaiden ja hoitovapaan kehitys Suomessa 2000-luvulla

Vanhempainvapaita ja hoitovapaata on uudistettu Suomessa moneen otteeseen 2000-luvulla. Tärkeimmät muutokset ovat koskeneet vapaiden ajalta maksettavien korvausten tasokorotuksia sekä isien osallistumisen vahvistamista.

Vanhempainvapaiden korvaustasoa tarkistetaan

Pienimpien vanhempainpäivärahojen tasoa on 2000-luvulla nostettu useaan otteeseen. Vuonna 2000 päivärahan vähimmäismäärä oli 10 e/päivä, vuonna 2012 minimipäivärahan määrä on 22.96 e/päivä (n. 138 e/vko). Vuodesta 2011 alkaen vähimmäismääräiset vanhempainpäivärahat on sidottu kansaneläkeindeksiin, joka mittaa kuluttajahintojen muutosta. Indeksikytköksen myötä minimipäivärahojen taso pysyttelee todennäköisesti paremmin muun ansiotulo- ja hintakehityksen mukana kuin lainsäädännön kautta tehtyjen tasokorotusten avulla.

Ansiosidonnaisten päivärahojen tasoa korotettiin vuonna 2007. Yhtenä tavoitteena oli kannustaa isiä käyttämään vapaita parantamalla vapaiden ajalta maksettavia korvauksia. Äitiysrahaa nostettiin 56 ensimmäiseltä arkipäivältä 70 %:sta 90 %:iin edeltävistä työtuloista. Isän vanhempainraha ja isäkuukauden isyysraha nousi yhteensä 30 ensimmäisen arkipäivän ajalta 70 %:sta 75 %:iin työtuloista. Vastaavasti myös äidin vanhempainraha nousi 30 ensimmäiseltä arkipäivältä 70 %:sta 75 %:iin työtuloista.

Vanhempainpäivärahan tasoa on parannettu myös huonossa työmarkkina-asetuksessa olevien osalta. Vuodesta 2003 alkaen vanhempainpäivärahaa on mahdollista saada edeltävän työttömyysturvaetuuden perusteella. Lyhytkestoisessa työsuhteessa olevan päiväraha voi määräytyä jo yhdenkin kuukauden työsuhteen perusteella, mikäli tuloja voidaan pitää jatkuvina. Peräkkäisissä synnytyksissä vanhempainpäiväraha voi määräytyä aikaisemman vanhempainpäivärahan perusteena olleiden työtulojen mukaan, ellei edellinen lapsi ole täyttänyt 3 vuotta. Päätoiminen opiskelu ei myöskään enää aiheuta vanhempainpäivärahan maksamista vähimmäismääräisenä, ellei henkilö nosta samanaikaisesti opintorahaa (isyysrahaa saava isä ei sen sijaan voi samanaikaisesti opiskella).

Isien vapaita lisätty

Vuonna 1999 työnsä päättänyt nk. isäkomitea piti tärkeänä lisätä isien osallistumista lasten hoitoon ja perhevapaiden tasaisempaa jakoa vanhempien kesken. 2000-luvulla monet perhevapaaudistukset ovatkin kohdistuneet juuri isiin ja heidän mahdollisuuksiinsa käyttää perhevapaita. Vuonna 2001 lapsen syntymän yhteydessä pidettävän isyysvapaan käyttöön lisättiin joustavuutta ja päivärahan hakemista helpotettiin (nyt mahdollista jakaa 1–18 päivää 4 eri jaksoon äitiys- tai vanhempainvapaan aikana kun aiemmin suuri osa vapaasta sidottu äitiysvapaaseen). Vuonna 2003 perhevapaisiin lisättiin muiden Pohjoismaiden esimerkin pohjalta yksinomaan isille kiintiöity nk. isäkuukausi. Suomessa isäkuukausi oli kuitenkin selvästi lyhyempi kuin muissa Pohjoismaissa (Norja ja Ruotsi 1–2 kk, Islanti 3 kk). Isälle kiintiöity bonusvapaa lisäsi isän pitämää vapaata 1–12 arkipäiväl-

lä, jos isä piti vanhempainvapaan lopusta viimeiset 12 arkipäivää. Vuonna 2010 isien bonusvapaata pidennettiin 24 päivällä, eli isälle osoitettu jakso piteni yhteensä 36 päivään. Tämä lisäsi isien pitämiä vanhempainvapaata.

Vuoden 2003 alusta vanhemmat ovat voineet jakaa vanhempainvapaakauden siten, että kumpikin tekee osa-aikatyötä ja on osa-aikaisella vapaalla. Osa-aikainen vanhempainraha on 50 % kokoaikaisesta päivärahasta. Mahdollisuutta osa-aikaiseen vanhempainvapaaseen on kuitenkin käyttänyt vain harva perhe.

Vuosina 2009–2011 toimi STM:n asettama työryhmä, jonka tehtävänä oli selvittää vanhempainvapaiden perusteellisempaa uudistamista (STM 2011). Työryhmä päätyi kuitenkin ehdottamaan vain isille kiintiöidyn osuuden pidentämisestä nykyisestä 12 päivällä. Vuoden 2013 alusta isille kiintiöity osuus on kaikkiaan 54 päivää, josta isä voi pitää enintään 18 päivää yhtä aikaa äidin vapaan kanssa. Samalla luovutaan erillisestä isyysvapaasta.

Kotihoidontuen tasokorotukset

Kotihoidon tuen osalta 2000-luvulla tehdyt muutokset ovat koskeneet lähinnä tuen tasoon tehtyjä korotuksia. Vuonna 2005 hoitorahaa korotettiin 252 eurosta 294 euroon ja vuonna 2009 edelleen 314 euroon. Vuonna 2012 kotihoidontuki on 327 e/kk. Vuodesta 2005 alkaen myös hoitovapaan ajalta karttuu eläkettä, tätä aikaisemmin hoitovapaata ei katsottu eläkkeeseen oikeuttavaksi ajaksi. Korotuksista huolimatta kotihoidontuki jää silti selvästi alle esimerkiksi työttömyyspäivärahan tai minimivanhempainetuuden tasosta.

Mahdollisuus lyhentää työaikaan pienen lapsen hoidon järjestämiseksi ei ole samassa määrin houkutelut vanhempia kuin kokoaikainen hoitovapaa. Vanhemmat ovat voineet lyhentää työaikaansa (osittainen hoitovapaa) kun perheessä on korkeintaan peruskoulun 1.-luokkalaisten ikäisiä lapsia. Työajan lyhentämisestä saatava osittainen hoitoraha koski kuitenkin vuoteen 2004 asti vain alle 3-vuotiaiden lasten vanhempia. Vuonna 2004 tuki sekä osittainen hoitovapaa laajeni koskemaan myös 1.–2.-luokkalaisten vanhempia. Uudistus lisäsi selvästi osittaisen hoitovapaan suosiota. Vuonna 2011 lähes 6000 perheessä vanhempi oli osittaisella hoitovapaalla 1.–2.-luokkalaisten hoidon vuoksi. Alle 3-vuotiaiden perheissä osittainen hoitovapaa on ollut selvästi harvinaisempi ratkaisu kuin kokoaikainen hoitovapaa. Vuonna 2011 noin 3000 vanhempaa oli osittaisella hoitovapaalla alle 3-vuotiaan hoitamiseksi. (KELA Lapsiperhe-etuustilasto 2011). Osittaista hoitorahaa on korotettu asteittain 60 eurosta 90 euroon vuosina 2004–2010.

Vanhempien toiveet perhevapaille: kotihoito suosituin vaihtoehto 1–2-vuotiaille

Varsinkin vanhempainvapaan jälkeen pidettävä hoitovapaa herättää aika ajoin runsasta keskustelua siitä, missä määrin pienten lasten kotihoitoa ja vanhempien pitkää poissaoloa työstä on tuettava julkisin varoin. Pitkät vapaat myös keskittyvät pääosin äideille, minkä vuoksi perhevapaiden on nähty heikentävän entisestään naisten asemaa työmarkkinoilla.

Monet vanhemmat ovat kuitenkin halunneet jäädä kotiin hoitamaan lasta vielä vanhempainvapaan jälkeen. Vanhempainvapaa päättyy kun lapsi on noin 10–11 kuukauden ikäinen. Tämän jälkeen perhe voi valita lapsen hoidon kotona kotihoidon tuen turvin tai päivähoiton. Kotihoidon tuen matalasta tasosta huolimatta valtaosa perheistä on halunnut käyttää hoitovapaamahdollisuutta hoitaakseen lasta kotona vähintään 1.5 vuoden ikään, usein pitempäänkin.

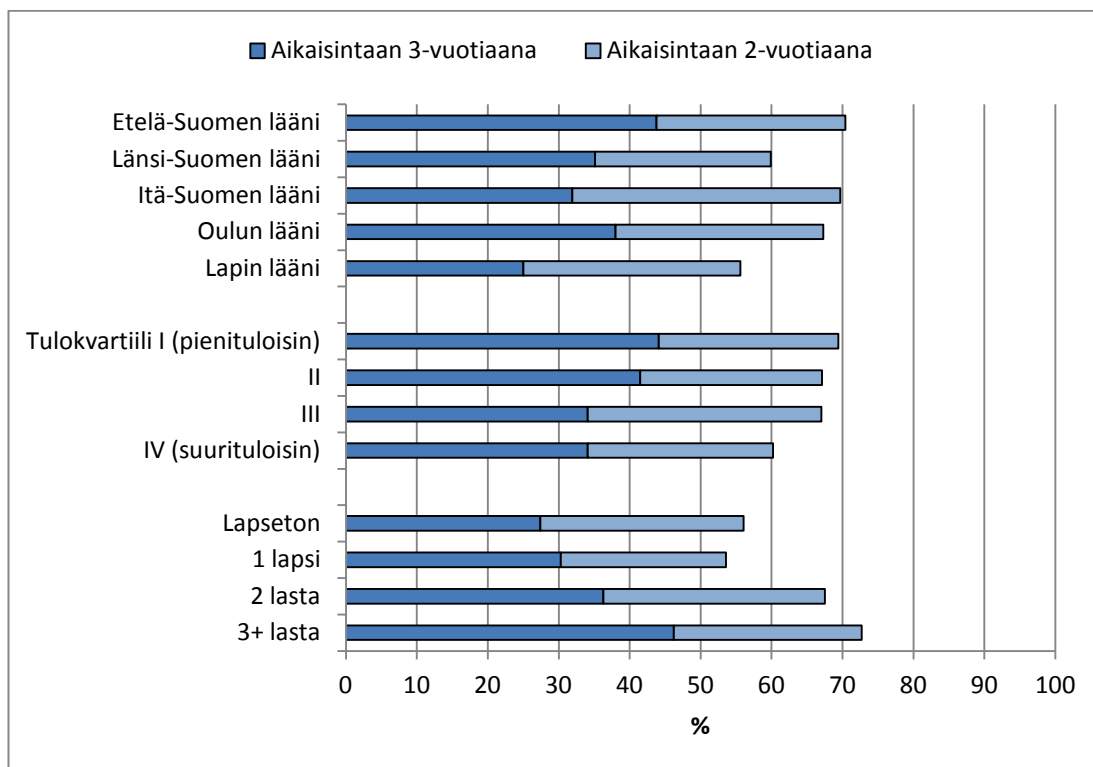
Kotihoito näyttää myös kyselyjen valossa olevan toivotuin hoitomuoto pienille lapsille. Vaikka täysin vertailukelpoisia tietoja ei ole tarjolla pidemmältä aikaväliltä, kyselytutkimusten valossa suomalaiset perheet haluavat hoitaa pienet lapset kotona, joko vanhempien itsensä tai muun sukulaisen toimesta.

Vuonna 1999 tehdyssä kyselyssä tiedusteltiin vanhempainvapaalla olevilta vanhemmilta minkä hoitomuodon he aikoivat valita lapselleen vanhempainrahakauden päätyttyä (Heikkilä & Takala 1999). Yli 40 prosenttia vastaajista (N=801) aikoi valita kotihoidon, 27 % joko kunnallisen tai yksityisen päivähoiton ja runsas neljännes ei ollut vielä ratkaisut kantaansa (emt., 20). Kotihoidon suosio laski koulutustason kohotessa.

Vuonna 2006 tehdyssä perhevapaiden käyttöä selvittäneessä tutkimuksessa tiedusteltiin kaksivuotiaiden lasten äideiltä näiden näkemyksiä lasten kotihoidosta. Kyselyyn vastanneista äideistä (N=1435) puolet haluaisi hoitaa lastaan kotona siihen saakka kunnes tämä on nelivuotias, vajaa kolmannes hoitaisi lasta kotona kolmivuotiaaksi, kaksivuotiaaksi 12 prosenttia ja yksivuotiaaksi 6 prosenttia (Salmi & Lammi-Taskula & Närvi 2009, 41).

Väestöliiton vuonna 2007 tekemässä perhebarometrissa tiedusteltiin sopivaa ikää vielä lapsi kodin ulkopuoliseen hoitoon (N=1560). Tämän lisäksi alle kouluikäisten lasten vanhemmilta kysyttiin näiden toiveita oman lapsen hoidon järjestämiseksi. Sopivimpana ikä viedä lapsi kodin ulkopuolelle hoitoon pidettiin keskimäärin noin kahta vuotta (Kuvio 10, Taulukko 2). Monilapsisissa tai pienituloisissa lapsiperheissä lapsia haluttaisiin hoitaa kotona tätä pidempään. Opistotason tai ammatillisen korkea-asteen koulutuksen saaneet halusivat myös hoitaa lapsia kotona pidempään kuin korkeintaan ammatillisen koulutuksen tai yliopistokoulutuksen saaneet vastaajat.

Kuvio 10. Lapsen tulisi olla vähintään 2-vuotias kun hänet voi viedä kodin ulkopuolelle hoitoon, lapsiperheet asuinalueen ja tulojen mukaan sekä kaikki 20–59-vuotiaat vastaajat lapsiluvun mukaan, %

Lähde: Väestöliitto Anneli Miettinen

Kun alle kouluikäisten lasten vanhemmilta tiedusteltiin nykyistä ja mieluisinta lasten hoitomuotoa perheen nuorimman lapsen kohdalla, kotihoiton suosio oli selvästi suosituin vaihtoehto alle 3-vuotiaiden lasten kohdalla (Taulukko 3). Lähes 75 prosenttia alle 3-vuotiaiden perheistä oli sellaisia, joissa toinen vanhemmista oli perhevapaalla. Valtaosa oli todennäköisesti hoitovapaalla, sillä vain yhdeksällä prosentilla nuorin lapsi oli alle 1-vuotias. Joka neljäs alle 3-vuotiaan vanhempi piti kunnallista tai yksityistä päivähoitoa mieluisimpana hoitomuotona tämänikäiselle lapselle.

Taulukko 2. Sopiva ikä lapselle siinä vaiheessa, kun harkitaan lapsen viemistä hoitoon kodin ulkopuolelle, %-jakauma ja keskiarvo (kk) 2007.

(‘Lapsen olisi mielestäni hyvä olla ___ kuukautta kun hän menee kodin ulkopuolelle hoitoon’)

Huom. Mikäli halutaan tietää, kuinka suuri osa vastaajista oli sitä mieltä, että lapsen voi viedä kodin ulkopuoliseen hoitoon aikaisintaan 2-vuotiaana, lasketaan yhteen sarake ‘Vähintään 2-v.’ ja ‘Vähintään 3-v.’, eli $28.3+34.8 = 63.1\%$

		Alle 1- v:na (0-11 kk)	Vähintään 1 v. (12-17 kk)	Vähintään 1.5-v. (18-23 kk)	Vähintään 2-v. (24-35 kk)	Vähintään 3-v. (36+ kk)	Keski- arvo (kk)
Kaikki vastaajat							
Kaikki		3.4	20.6	13.0	28.3	34.8	25.5 kk
Sukupuoli	Miehet	3.4	23.6	12.9	25.6	34.1	25.2 kk
	Naiset	3.5	18.7	13.2	29.8	35.3	25.7 kk
Lapsia	Lapseton	6.0	24.2	13.7	28.6	27.4	23.6 kk
	1 lapsi	3.5	19.7	23.2	23.2	30.3	24.3 kk
	2 lasta	2.2	19.2	11.1	31.2	36.3	26.1 kk
	3+ lasta	1.6	18.4	7.3	26.5	46.2	28.2 kk
	Nuorin alle 3- v.	3.5	17.5	27.2	22.0	29.8	24.1 kk
Perhetyyppi	Pari, lapsia	2.0	18.7	12.8	28.6	37.9	26.4 kk
	Yh, lapsia	3.7	21.1	12.4	24.2	38.5	25.8 kk
Koulutus	Korkeintaan ammattikoulu	4.4	23.7	12.3	24.2	35.4	25.2 kk
	Opisto, amkk	1.8	16.2	13.7	32.3	36.0	26.3 kk
	Yliopisto	4.4	19.5	13.9	30.3	31.9	25.0 kk
	Etelä- Suomen lääni	4.4	17.9	12.6	26.6	38.5	26.1 kk
Asuinpaikka	Länsi- Suomen lääni	2.4	24.0	13.8	27.7	32.1	24.9 kk
	Itä-Suomen lääni	4.7	19.8	11.5	33.9	30.2	24.6 kk
	Oulun lääni	0.8	21.0	11.3	29.0	37.9	27.7 kk
	Lapin lääni	2.1	21.3	19.2	29.8	27.7	23.4 kk
	Tulot	Tulokvartiili I	5.0	20.7	13.6	27.2	33.4
	II	2.6	18.8	11.8	27.9	38.8	26.6 kk
	III	2.1	21.4	13.5	29.9	33.1	25.5 kk
	IV	3.8	21.6	14.2	27.5	32.8	24.6 kk
Lapsiperheet							
Kaikki		2.3	19.0	12.7	27.9	38.1	26.3 kk
Koulutus	Korkeintaan ammattikoulu	2.5	22.4	12.2	24.9	38.0	26.1 kk
	Opisto, amkk	1.8	14.7	12.9	32.1	38.5	26.8 kk
	Yliopisto	2.7	18.2	14.9	27.0	37.2	26.0 kk
Asuinpaikka	Etelä- Suomen lääni	3.4	14.5	11.6	26.6	43.8	27.4 kk
	Länsi- Suomen lääni	1.9	23.6	14.6	24.8	35.1	25.4 kk
	Itä-Suomen lääni	0.7	20.7	8.9	37.8	31.9	25.4 kk
	Oulun lääni	1.1	20.7	10.9	29.3	38.0	27.6 kk
	Lapin lääni	2.8	19.4	22.2	30.6	25.0	22.9 kk
	Tulot	Tulokvartiili I	2.4	15.9	12.4	25.3	44.1
	II	1.6	19.1	12.2	25.6	41.5	27.1 kk
	III	1.2	19.8	12.0	32.9	34.1	26.0 kk
	IV	3.8	21.1	14.9	26.1	34.1	24.7 kk

Vastaajat 20-59-v. miehiä/naisia (N=1560), lasten keskimäärä=2.23 (aineistossa 488 lapsetonta).

Taulukko 3. Nykyinen ja mieluisin nuorimman lapsen hoitomuoto (alle kouluikäisen lapsen vanhemmat), % (N=300)

	Alle 3-v. lapsi(a)*		3-6-v. lapsi(a)	
	Nykyinen	Mieluisin	Nykyinen	Mieluisin
Kunnallinen päiväkot	12.1	11.2	48.3	42.1
Perhepäivähoito	9.5	10.3	18.5	19.3
Yksityinen hoitaja/hoitopaikka	2.6	2.6	2.8	2.9
Yksityinen kunnan ostopalveluna	0	1.7	3.9	4.1
Vanhempi perhevapaalla	70.7	69.8	15.2	23.4
Muu sukulainen	2.6	1.7	6.2	5.8
Muu tapa	2.6	2.6	5.1	2.3
Yhteensä	100	100	100	100
N	116	116	178	171

* alle 3-v. lapsen perheissä 8.5%:ssa lapsi alle 1-vuotias.

Kotihoidon suosio laskee ja päivähoiton suosio vastaavasti kohosi lapsen iän myötä. Silti useampi kuin joka viides olisi toivonut voivansa hoitaa 3–6-vuotiaasta lastaan kotona. Muita hoitoratkaisuja eivät vanhemmat juuri suosineet, tai niitä ei ollut tarjolla: vain muutama prosentti vastaajista oli joko järjestänyt lapsen hoidon tai toivoi voivansa järjestää lapsen hoidon niin että joku muu tai lähisukulainen vastaisi lapsen hoidosta.

Toivotun ja toteutuneen lasten hoitomuodon välinen ero vaihteli hieman koulutuksen mukaan (Taulukko 4). Opistoasteen tai ammatillisen korkea-asteen koulutuksen saaneet alle 3-vuotiaan lapsen vanhemmat olivat voineet järjestää lapsensa hoidon lähestulkoon toiveittensa mukaisesti. Sen sijaan korkeintaan ammattikoulutuksen saaneet vanhemmat olivat jääneet kotiin hoitamaan lasta hieman useammin kuin mitä olisivat toivoneet, ja vastaavasti yliopistokoulutuksen saaneet vanhemmat olisivat puolestaan halunneet jäädä kotiin hieman useammin kuin mihin hoitoratkaisuun sitten olivat lopulta päätyneet.

Taulukko 4. Nykyinen ja mieluisin nuorimman lapsen hoitomuoto (alle kouluikäisen lapsen vanhemmat), vanhemman koulutustason mukaan, % (N=300)

		Alle 3-v. lapsi(a)*		3-6-v. lapsi(a)	
		Nykyinen	Mieluisin	Nykyinen	Mieluisin
Korkeintaan ammattikoulu	Kunnallinen tai yksityinen päivähoito/perhepäivähoito	22.4	28.6	67.6	68.2
	Vanhempi perhevapaalla	71.4	65.3	16.2	22.2
	Muu	6.1	6.1	16.2	9.5
Opisto, amkk	Kunnallinen tai yksityinen päivähoito/perhepäivähoito	22.2	20.0	74.6	68.2
	Vanhempi perhevapaalla	73.3	75.6	14.9	27.3
	Muu	4.4	4.4	10.4	4.5
Yliopisto	Kunnallinen tai yksityinen päivähoito/perhepäivähoito	36.8	31.6	82.1	68.4
	Vanhempi perhevapaalla	63.2	68.4	12.8	18.4
	Muu	0	0	5.1	13.2

* alle 3-v. lapsen perheissä 8.5%:ssa lapsi alle 1-vuotias.

Kolme vuotta täyttäneiden lasten kohdalla mieluisimman ja toteutuneen hoitomuodon ero oli samansuuntainen kaikissa ryhmissä: koulutustasosta riippumatta hieman suurempi joukko tämän ikäryhmän lasten vanhemmista olisi mieluummin hoitanut lasta kotona päivähoitoon viemisen sijasta.

Isien kiintiöistä hyviä kokemuksia

Isille kiintiöity oma jakso vanhempainvapaasta otettiin ensimmäisenä käyttöön Norjassa 1993. Tämän jälkeen muut Pohjoismaat sekä muutamat muut Euroopan maat ovat osoittaneet vanhempainvapaasta isille omia jaksoja synnytyksen yhteydessä pidettävän isyysvapaan lisäksi. Pisimmät isille kiintiöidyt vapaat (vuonna 2012) löytyvät Islannista ja Sloveniasta (kummassakin maassa isän kiintiö on 3 kk).

Ruotsalaisten ja norjalaisten tutkimusten mukaan isille kiintiöidyt (ansiosidonnaiset) jaksot lisäsivät selvästi isien osallistumista vapaiden käyttöön. Myös Saksassa isien bonusvapaa lisäsi isien osallistumista selvästi. Isät ovat kuitenkin tyypillisesti pitäneet vain tuon kiintiömäärän mukaisen osuuden vapaista, pitempien vapaiden käyttö on ollut vielä harvinaista (Duvander & Johansson 2012; Gislason & Eydal 2011).

Suomessa vanhempainpäivärahaa (pl. isyysvapaa) saaneiden isien määrä on kasvanut tasaisesti vaikkakin isien osuus vanhempainpäivärahan saajista on vielä selvästi vähäisempi kuin Ruotsissa, Norjassa tai Islannissa (Nososco 2011). Vuonna 2011 lähes 28 prosenttia vanhempainpäivärahaa saaneista isistä sai päivärahaa nk. isäkuukaudelta, vuonna 2004 eli vuosi isäkuukauden käyttöönoton jälkeen alle 9 prosenttia isistä oli pitänyt isälle osoitettua vanhempainvapaata ainakin jonkin aikaa. (Kelasto Lapsiperhe-etuustilasto 2011; Kela Tilastollinen vuosikirja 2010; Haataja 2004.)

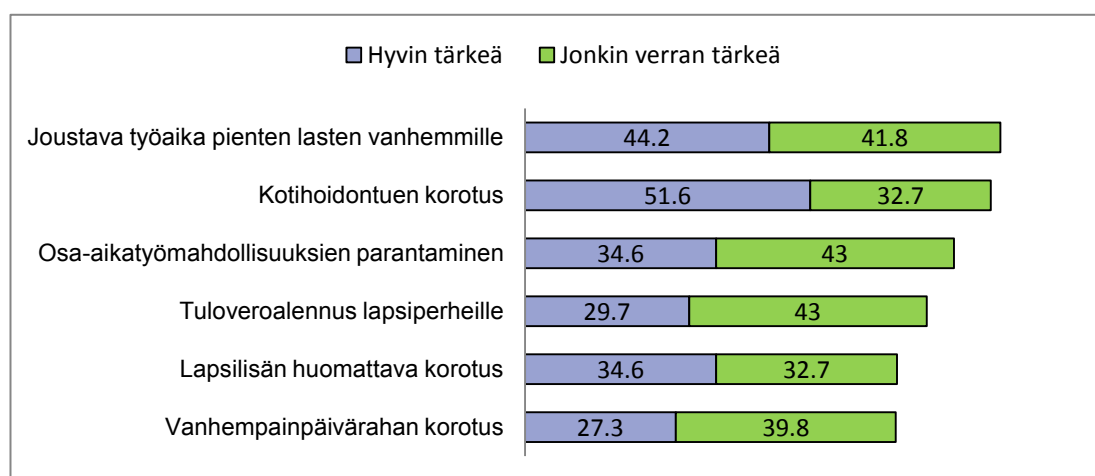
Vuonna 2006 kaksivuotiaiden lasten äideiltä ja isiltä tiedusteltiin, miten isien osallistumista vanhempainvapaiden pitämiseen voitaisiin lisätä. Vastaajien mielestä isiä kannustettaisiin pitämään enemmän vapaita parhaiten joko korottamalla vapaiden ajalta maksettavan päivärahan tasoa tai pidentämällä vapaita (Salmi & Lammi-Taskula & Närvi 2009). Pienituloiset kannattivat korvaustason korotuksia – perheen pienet tulot (ja isän tyypillisesti paremmat ansiotulot äidin tuloihin verrattuna) nähtiin ehkä näissä talouksissa muita useammin esteenä sille, etteivät isät käytä enemmän perhevapaita. Toisaalta Salmen ym. (emt.) mukaan perheissä ei useinkaan ole arvioitu kovin tarkkaan vapaan jakamisen taloudellisia vaikutuksia. Korkeimmin koulutetut äidit ja itse vanhempainvapaalla olleet isät kannattivat puolestaan muita useammin perhevapaiden pidennyksiä. Tulokset olivat samansuuntaisia vuonna 2010 tehdyssä Perhebarometrissä (Lainiala 2010). Suhtautumista isien kiintiöihin on tiedusteltu vuonna 2001 tehdyssä kyselyssä. Tuolloin isille kiintiöityjä jaksoja kannettiin, mikäli ne tulisivat vanhempainvapaiden jatkeeksi (Salmi & Lammi-Taskula & Närvi 2009). Monet tuntevat pitävän hyvänä sitä, että äiti voi ensin pitää riittävän pitkän vapaan ilman että isän pitämä vapaa lyhentää äidin mahdollisuuksia vapaaseen.

Mahdollisuus osa-aikaiseen työhön kiinnostaa suomalaisia vanhempia

Suomalaisperheistä moni toivoo lisää työaikajoustoja ja parempia mahdollisuuksia tehdä osa-aikatyötä. Väestöliiton Perhebarometri 2010 tiedusteli alle 10-vuotiaiden lasten vanhemmilta näiden toiveita suomalaiselle perhepolitiikalle. Eniten kannatusta saivat työaikajoustot sekä kotihoidontuen korotus (Kuvio 11). Erityisen suurta työaikajousten kannatus oli yksinhuoltajien keskuudessa. Selvästi vähemmän kannatettiin esimerkiksi lapsiperheiden verovähennyksiä tai suorien tulonsiirtojen korotuksia (Lainiala 2010, julkaisemattomia laskelmia). Vanhempainpäivärahojen korotus ei myöskään saanut yhtä suurta kannatusta kuin työajan joustomahdollisuuksien kehittäminen.

Työaikaan liittyvät toiveet ovat tulleet esiin muissakin kyselyissä (ks. esim. Salmi & Lammi-Taskula & Närvi 2009 ja Lehto & Sutela 2008). Osa-aikatyötä haluaisi tehdä tai sitä on harkinnut selvästi useampi kuin sitä on toteuttanut. Osa-aikatyön esteenä pidettiin mm. taloudellisia syitä, osa-aikaisen työn järjestämisen hankaluuksia, tai sitä, että lyhyempi työaika ei kuitenkaan merkitsisi työmäärän vähenemistä. Puolison kotona olo (kotihoitontuella) vähentää myös osa-aikatyön tarvetta perheissä. (Salmi & Lammi-Taskula & Närvi 2009; Lehto & Sutela 2008).

Kuvio 11. Alle 10-vuotiaiden lasten vanhempien toiveita perhepolitiikalle 2010

Lähde: Väestöliitto Perhebarometri 2010.

Vanhempainvapaan joustomalli

Vanhempainvapaan joustomalli on Väestöliiton kehittämä vaihtoehto vanhempainvapaiden uudistamiseksi. Tavoitteena on lisätä vapaan joustavuutta, erilaisten perhetilanteiden ottamista huomioon aikaisempaa paremmin sekä sitä, että entistä useampi perhe pystyisi hoitamaan lasta kotona vähintään siihen asti, kun lapsi on 1-vuotias. Pidentämällä ansiosidonnaisen vapaan kestoa kannustetaan myös isiä käyttämään enemmän vapaita.

Joustomallissa:

1. Perheen on mahdollista pitää vapaata yhteensä 16 kuukautta.
2. Äidille ja isälle on kummallekin varattu omat vapaajakso (3 kk + 3 kk), lisäksi äidille ennen lapsen syntymää 1 kk.
3. Isiä kannustetaan vanhempainvapaalle pidentämällä isälle korvamerkittyä osuutta 3 kuukauteen ja tarjoamalla mahdollisuus pitää vapaa useammassa erässä aina lapsen kolmanteen ikävuoteen asti.
4. Joustoa vapaiden pitämisessä lisätään pidentämällä vanhempien vapaasti jaettavissa olevan osuuden kokonaiskesto 9 kuukauteen.
5. Jos isä ja äiti käyttävät kaikki vapaajaksonsa yhtäjaksoisesti ja osin yhtä aikaa, lapsi on vapaiden päättyessä noin 14 kuukauden ikäinen.

Vapaan joustavampi jakaminen vanhempien kesken antaa perheelle monia mahdollisuuksia järjestää lapsen hoito. Perhe voi edelleen käyttää vapaat niin, että äiti pitää ensin sekä äitiys- ja vanhempainvapaan ja jää sen jälkeen hoitovapaalle. Isä voi käyttää oman vapaansa vasta äidin pitämän hoitovapaan jälkeen, tai pitää siitä osan yhtä aikaa äidin kanssa.

Nykyistä pidempi vapaasti jaettava vanhempainvapaajakso (yhteensä 9 kk) antaa perheille paremmat mahdollisuudet jakaa vapaa äidin ja isän välillä vanhempien työtilanteiden mukaan. Äidillä on mahdollisuus palata nopeammin töihin isän jäädessä kotiin hoitamaan lasta. Pitkä ansiosidonnainen vapaajakso antaa myös isälle paremmat mahdollisuudet jäädä kotiin pidemmäksi aikaa. Isän on mahdollista myös jakaa kiintiöity osuutensa useampaan erilliseen jaksoon.

Vanhempainvapaa: nykyinen järjestelmä, 1.1.2013 voimaan tuleva vanhempainvapaa sekä Väestöliiton Joustomalli

Nykyinen järjestelmä	Vanhempainvapaat 1.1.2013 alkaen	Joustomalli
Äitiysvapaa n. 4 kk (105 päivää), josta ennen synnytystä n. 1 kk (30-50 päivää)	Äitiysvapaa n. 4 kk (105 päivää), josta ennen synnytystä n. 1 kk (30-50 päivää)	Äidille korvamerkitty vapaa 4 kk, josta ennen synnytystä 1 kk
Isyysvapaa synnytyksen yhteydessä 1-18 päivää	Isälle korvamerkitty osuus 54 päivää (n. 2 kk), josta isä voi pitää esimerkiksi 2-3 viikkoa lapsen syntymän yhteydessä. Isä voi käyttää vapaajaksonsa useammassa erässä, käytettävä ennen kuin lapsi täyttää 2 vuotta.	Isälle korvamerkitty osuus yhteensä 3 kk, josta isä voi pitää esimerkiksi 2-3 viikkoa lapsen syntymän yhteydessä. Isä voi käyttää vapaajaksonsa useammassa erässä, käytettävä ennen kuin lapsi täyttää 3 vuotta
Vanhempainvapaa n. 6 kk (158 päivää), isä tai äiti voi pitää	Vanhempainvapaa n. 6 kk (158 päivää), isä tai äiti voi pitää	Vanhempien vapaasti jaettava osuus 9 kk
Isäbonus 12+24 päivää, jonka voi pitää ennen kuin lapsi on 1,5-vuotias		
Vanhempainvapaat päättyvät kun lapsi on noin 10,5 kk (jos isä käyttää bonuskuukauden)	Vanhempainvapaat päättyvät kun lapsi on noin 11 kk (jos isä käyttää kaiken vapaansa äidin pitämän jakson jälkeen, eikä pidä vapaata lapsen syntymän yhteydessä)	Vanhempainvapaat päättyvät kun lapsi on noin 14,5 kk (jos äiti ja isä käyttävät kaikki vapaajaksonsa välittömästi lapsen syntymän jälkeen, ja isä on pitänyt n. 0,5 kk lapsen syntymän yhteydessä)

Kuvio 12. Esimerkkejä vanhempainvapaan jakamisesta Joustomallissa

Äiti äitiysvapaalla 30 pv ennen syntymää	3 kk	12 kk	21.5 kk	24 kk
	Äiti äitiysvapaalla 3 kk	Äiti vanhempainvapaalla 9 kk	Äiti hoitovapaalla 9.5 kk	Isä vanhempainvapaalla 2.5 kk
	Isä pitää 2 viikkoa vanhempainvapaata			
Äiti äitiysvapaalla 30 pv ennen syntymää	3 kk	7 kk	14.5 kk	18 kk
	Äiti äitiysvapaalla 3 kk	Äiti vanhempainvapaalla 4 kk	Isä vanhempainvapaalla 7.5 kk	Isä hoitovapaalla 3.5 kk
	Isä pitää 1 viikon vanhempainvapaata			
Äiti äitiysvapaalla 30 pv ennen syntymää	3 kk	12 kk	24 kk	
	Äiti äitiysvapaalla 3 kk	Äiti vanhempainvapaalla 9 kk	Äiti hoitovapaalla 12 kk	
	Isä pitää 1 kk vanhempainvapaata			
Äiti äitiysvapaalla 30 pv ennen syntymää	3 kk	9 kk	14 kk	
	Äiti äitiysvapaalla 3 kk	Äiti vanhempainvapaalla 6 kk	Isä vanhempainvapaalla 5 kk	
	Isä pitää 1 kk vanhempainvapaata			

Joustomallin perustelut

Joustomalli lisää vapaan joustavuutta

Joustomallissa kumpi tahansa vanhemmista voi jäädä vanhempainvapaalle äidin pitämän kolmen kuukauden jakson jälkeen, aivan kuten nykyisessäkin järjestelmässä. Vapaasti jaettavan jakson pituus on kuitenkin joustomallissa pidempi kuin nykyisessä: jakso ulottuu siihen asti kunnes lapsi on 1-vuotias. Joustomallissa on isälle lisäksi kiintiöity kolmen kuukauden jakso, jonka isä voi pitää milloin tahansa ennen kuin lapsi täyttää kolme vuotta. Isä voi pitää kiintiöidyn vapaansa tai osan siitä myös yhtä aikaa äidin vapaan kanssa, esimerkiksi lapsen syntymän yhteydessä. Vapaasti jaettava jakso antaa mahdollisuuden jakaa vanhempainvapaa isän ja äidin kesken perheelle parhaiten sopivalla tavalla. Äiti voi palata työhön jo nopeammin – jos esimerkiksi sopiva työtilaisuus osuu kohdalle – koska isä voi jäädä äidin sijasta hoitamaan pientä vauvaa ansiosidonnaisen vapaan turvin.

Tilanteissa, joissa työn epävarmuus, työsuhteen kesto tai muut tekijät vaikeuttavat perhevapaiden käyttöä tai niiden jakamista tasaisemmin vanhempien kesken, joustomalli antaa perheelle nykyistä paremmat mahdollisuudet käyttää vapaita täysimääräisesti ja sijoittaa ne perheelle parhaiten sopivaan ajankohtaan.

Tavoitteena lapsen hoito kotona 1-vuotiaaksi

Vanhempainvapaiden kehittämistä selvittäneet työryhmät ovat jo 1970-luvulta lähtien pitäneet tavoitteena sitä, että lasta voidaan hoitaa kotona vähintään 1-vuotiaaksi. Useiden tutkimusten mukaan suomalaiset haluavat hoitaa vauvat ja pikkulapset kotona: nykyisinkin alle 2-vuotiaista lapsista suuri enemmistö hoidetaan kotona ja 2–3-vuotiaista noin puolet. Viimeaikainen tutkimus lapsen varhaiskehityksestä tukee suomalaisen enemmistön valitsemaa käytäntöä. Lapsi ei hyödy ryhmämuotoisesta varhaiskasvatuksesta alle vuoden ikäisenä eikä monien asiantuntijoiden mielestä vielä kaksivuotiaanakaan. Pitkät hoitopäivät, monesti jopa 9–10-tuntiset poissaolot kotoa, ovat pienille lapsille raskaita. Nykyistä lyhyemmät hoitopäivät olisivat lapsen kehityksen kannalta vielä alle kolmivuotiaanakin optimaalisia.

Kotihoidon suosiota selittää osaltaan se, että perheet eivät haluaisi vielä pientä lasta hoitoon päiväkotiin isoon lapsiryhmään. Monet arvostavat perhepäivähoitoa, joissa tutun hoitajan hoidossa on korkeintaan 4–5 lasta. Perhepäivähoitopaikoista on kuitenkin pulaa varsinkin isommissa kaupungeissa. Kodinomaista hoitopaikkaa haluttaisiin usein myös niille lapsille, joiden vanhemmat käyvät ilta- tai vuorotyössä ja päivähoidon tarve vaihtelee viikoittain.

Työajan lyhentäminen ja osa-aikainen vapaa

Joustomalli ei sinällään ota kantaa vapaiden järjestämiseen osa-aikaisesti. Vanhempainvapaata ja sen jälkeen pidettävää hoitovapaata on kuitenkin mahdollista kehittää niin, että vanhempi voi yhdistää osa-aikatyön tai opiskelun osa-aikaiseen vapaaseen.

Tutkimusten mukaan useimmat vanhemmat arvostaisivat mahdollisuutta yhdistää joustavasti lyhyempi työpäivä lapsen lyhyempään hoitopäivään. Juuri näin menetellään muissa Pohjoismaissa, joissa osa-aikainen työ on selvästi yleisempää kuin meillä. Myös suomalaisvanhemmat toivovat joustavampia työaikoja ja parempia mahdollisuuksia tehdä osa-aikatyötä helpottamaan työn ja perheen yhteensovittamista (Lainiala 2010).

Osa-aikaisen vanhempainvapaan tai hoitovapaan käyttöönotto edellyttää osa-aikaisen päivähoidon tai avointen päivähoitopalvelujen kehittämistä ja sovittamista yhteen osa-aikatyön ja vapaan kanssa nykyistä paremmin.

Perheiden tasapuolinen kohtelu

Vanhempainvapaata koskeissa ratkaisuissa tulee varmistaa se, että kaikilla perheillä on halutessaan myös taloudellisesti mahdollista hoitaa lastaan kotona vähintään yhden vuo-

den ikäiseksi ja mielellään hieman pitempäänkin. Joustomalli pyrkii nimenomaan tähän tavoitteeseen. Hoitovapaan ajalta maksettavan hoitorahan matala korvaustaso merkitsee tällä hetkellä sitä, että monilla perheillä ei ole taloudellisia mahdollisuuksia jäädä hoitamaan lasta kotiin pidemmäksi aikaa. Ansiosidonnaisen vapaan pidentäminen tasaa tässä suhteessa perheiden välisiä eroja.

Vanhempainrahakauden pidentäminen siten, että vanhemmat voivat itse päättää siitä, kumpi jää vapaalle on perusteltua myös siksi, että se on pariskunnille taloudellisesti usein parempi vaihtoehto kuin vapaan jakaminen tasan sukupuolten kesken. Kelan (Anita Haataja 2010) tekemien laskelmien mukaan rahallisesti häviäviä pareja olisi tasaisemman jaon myötä 61 prosenttia ja hyötyjiä vain 30 prosenttia. Tämä johtuu siitä, että koska miehen tulot ovat perheissä usein suuremmat kuin naisen, miehen pitämä pitkä perhevapaa merkitsee perheelle suurempaa taloudellista tappiota kuin naisen perhevapaa. Mikäli vapaan ajalta maksettava korvaustaso jää selvästi jälkeen ansiotasosta, taloudelliset tekijät painavat vaakakupissa ja isät ovat vähemmän halukkaita käyttämään vapaita. Matalan korvaustason hoitovapaa ei tästäkään syystä juuri houkuttele isiä. Ansiosidonnaisen vapaan pidentäminen antaa siten myös isille paremmat mahdollisuudet käyttää vanhempainvapaita.

Erilaiset perhetilanteet

Vanhempainvapaita koskevat järjestelyt tulisi saada tasapuolisesti koskemaan myös muita kuin perinteistä ydinperhettä: yksinhuoltajan perheitä, adoptioperheitä, samaa sukupuolta olevien perheitä, monikkoperheitä ja muita perhetilanteita. Joustomalli tukee myös esimerkiksi etäisien mahdollisuuksia osallistua lapsen hoitoon antamalla mahdollisuuden sijoittaa isälle kiintiöity vapaajakso perheelle parhaiten sopivaan ajankohtaan ennen lapsen 3. ikävuotta.

On tilanteita, jolloin etävanhempi ei halua tai pysty käyttämään omaa osuuttaan vanhempainvapaista. Joustomallissa yksinhuoltaja voisi käyttää kiintiöidyt vapaat joko itse tai siirtää toiselle vanhemmalle varatun kiintiön muulle lähiomaiselle; esimerkiksi yksinhuoltaja, jonka on toimeentulon turvaamiseksi palattava töihin tai jonka perhetilanne on kuormittava (esimerkiksi koliikkivauva, monta pientä lasta perheessä) voisi halutessaan siirtää osan vapaastaan lähiomaiselle.

Isälle kiintiöidyn vapaan käyttöön joustavuutta

Isälle on joustomallissa kiintiöity kolmen kuukauden osuus vanhempainvapaasta. Tämä osuus on yhtä pitkä kuin lapsen syntymän jälkeinen äidille kiintiöity vapaa. Äidille kiintiöity 1 kuukauden jakso ennen lapsen syntymää on perusteltua synnytykseen valmistautumisen ja siitä toipumisen sekä imetyksen aloittamisen vuoksi.

Vuoden 2013 alusta vanhempainvapaa sisältää isälle osoitetun jakson, joka on pidettävä ennen kuin lapsi täyttää 2 vuotta. Koska monissa perheissä äiti on halunnut jäädä hoitovapaalle vanhempainvapaan jälkeen, isät eivät ole voineet käyttää heille merkittyä vapaajaksoa. Joustomallissa isälle kiintiöity osuus on mahdollista pitää vasta myöhemmin, esi-

merkiksi äidin pitämän hoitovapaan päätteeksi ennen kuin lapsi täyttää 3 vuotta. Muutamissa maissa vanhempainvapaajaksoja on mahdollista käyttää vielä tätäkin pidemmälle, esimerkiksi Ruotsissa siihen asti kunnes lapsi täyttää 8 vuotta.

Isä voisi halutessaan pitää oman vapaansa tai osan siitä yhtä aikaa äidin vapaan kanssa. Esimerkiksi vastasyntyneen lapsen tai äidin vakava sairaus voi olla sellainen syy, jolloin mahdollisuus käyttää vanhempainvapaita yhtä aikaa voi olla tärkeää perheen kannalta.

Joustomalli tukee isän vanhemmuutta

Isän rooli on perheessä tärkeä, ja hänen osallistumistaan vauvan hoitoon on tuettava. Tutkimusten mukaan isän vanhemmuuden tukeminen jo pikkulapsivaiheessa vahvistaa isän ja lapsen välisen siteen muodostumista, joka kantaa myös perheen erotilanteissa. Kokemukset muiden maiden perhevapaista (esimerkiksi Ruotsi, Norja, Saksa, Islanti) osoittavat, että isät käyttävät oikeuttaan isyys-, vanhempain- ja hoitovapaisiin, jos:

- 1) isän osuuden käyttöaikaa pidennetään;
- 2) isän vapaiden käyttö on joustavaa (esim. vanhemmat voivat pitää vapaata yhtä aikaa niin halutessaan tai vapaa voidaan jakaa useampaan jaksoon);
- 3) vapaiden taloudellinen kompensointi on korkealla tasolla.

Joustomallin ehdotus kolmen kuukauden kiintiöstä isille vastaa muista maista saatuja kokemuksia. Toisaalta mallin vapaasti jaettavan jakson pituus (9 kuukautta) antaa mahdollisuuden myös isälle hoitaa lasta pitkään kotona. Isien osallistumisen lisääminen pienten lasten hoidossa tasaa vanhemmuudesta työnantajille aiheutuvia suoria ja epäsuoria kustannuksia. Tämä parantaa pitkällä aikavälillä myös naisten työmarkkina-asemaa.

Joustomallin kustannukset

STM:n vanhempainvapaajärjestelmän uudistamista selvittänyt työryhmä arvioi eri uudistusvaihtoehtojen kustannuksia mietinnössään (STM 2011). Mietinnön mukaan Joustomalli-vaihtoehtoon aiheuttama lisäkustannus vuositasolla vaihteli 250–420 miljoonan euron välillä sen mukaan, missä määrin isien oletettiin käyttävän kaikki heille kiintiöidyt vapaat. Arviot isien käyttöosuudesta vaihtelivat laskelmissa 50 ja 100 prosentin välillä, tämän lisäksi isien arvioitiin käyttävän n. 3 % vapaasti jaettavasta jaksosta. Vuonna 2011 vanhempainpäivärahamenot olivat n. 990 miljoonaa euroa (Kela Lapsiperhe-etuustilasto 2011).

Laskelmassa ei kuitenkaan huomioitu mahdollisia säästöjä, joita syntyy päivähoidossa tai kotihoidon tukien maksamisessa, kun suuri osa 12–15 kk ikäisistä lapsista hoidetaan kotona ansiosidonnaisen vanhempainvapaan turvin.

Lähteet

- Duvander, Ann-Zofie & Johansson, Mats (2012). What are the effects of reforms promoting fathers' parental leave use? *Journal of European Social Policy* 22(3):319-330.
- Eurostat 2012. Eurostatin www-tilastotietokanta (työssäkäynti, Labour Force Surveys 2011).
- Gíslason, Ingólfur & Eydal, Guðný Björk (toim.) (2011). Parental leave, childcare and gender equality in the Nordic countries. *TemaNord* 2011:563. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Haataja, Anita (2004). Pohjoismaiset vanhempainvapaat kahden lasta hoitavan vanhemman tukena. *Janus* 12(1):25-48.
- International Network on Leave Policies and Research (2012). *International Review of Leave Policies and Related Research 2012 sekä kansalliset katsaukset* (www.leavenetwork.org)
- Kela Lapsiperhe-etuustilasto 2011 (2012). *Sosiaaliturva 2012*. Helsinki: Kela.
- Kela Tilastollinen vuosikirja 2010 (2011). *Sosiaaliturva 2011*. Helsinki: Kela.
- Kelasto Lastenhoidon tuet 2012. Kelan www-tilastotietokanta.
- Kitterød, R.H. and Bringedal, K.H. 2012. De fleste små barn går i barnehage. *Samfunnsspeilet* 1/2012.
- Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011 (2012). Toim. Timo Kumpulainen. *Koulutuksen seurantaraportit 2012:5*. Helsinki: Opetushallitus.
- Lainiala, Lassi (2010). Perhepolitiikan uudet tuulet – Perheen paluu. *Perhebarometri 2010*. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2008). Työolojen kolme vuosikymmentä. *Työolotutkimusten tuloksia 1977-2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Nososco (2011). *Social Protection in the Nordic countries 2009/2010*. Copenhagen: Nordic Social Statistic Committee.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna (2009). Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. *Työ ja yrittäjäyys* 24/2009. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Helsinki: TEM
- SCB 2012. *Nyttjande av kommunalt vårdnadsbidrag. Statistik för perioderna 1 juli 2011 – 31 december 2011, samt helår 2011*. Stockholm: Statistiska centralbyrån 2012.
- STM Vanhempainvapaatyöryhmän muistio (2011). *Selvityksiä* 2011:12. Helsinki: STM.